

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra nederlandistiky

Studijní rok 2014/2015

Het gebruik van voegwoorden van tijd in de Nederlandse en Duitse taal

Usage of conjunctions of time in Dutch and German language
Používání časových spojek v nizozemském a německém jazyce

Bakalářská práce

Markéta Dokoupilová

Vedoucí práce: **Mgr. Kateřina Křížová, Ph.D.**

OLOMOUC 2015

Ik verklaar dat ik mijn bachelorscriptie zelfstandig heb geschreven en alle gebruikte bronnen heb vermeld.

Te Břeclav op 18. 2. 2015

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně, používala výhradně vlastních slov a uvedla v ní veškerou literaturu, kterou jsem použila.

V Břeclavi dne 18. 2. 2015

.....
Markéta Dokoupilová

Dankbetuiging

Op deze wijze zou ik mijn hartelijke dank willen betuigen aan mijn begeleidster Mgr. Kateřina Křížová, Ph.D., in het bijzonder voor haar bereidwilligheid steun, geduld, begrip en waardevolle adviezen, die mij het werk aanzienlijk hebben vergemakkelijkt. Ik zou ook graag mijn dank aan Elwin Arts betuigen, die me niet alleen met de taalcorrecties in de bachelorscriptie heeft geholpen, maar net als mevrouw Křížová mij ook veel adviezen heeft gegeven, die ik bijzonder heb kunnen waarderen.

Poděkování

Touto cestou bych velmi ráda poděkovala své vedoucí práce paní Mgr. Kateřině Křížové, Ph.D., obzvláště za její ochotu, trpělivost, pochopení a cenné poznámky c"rady, které mi práci velmi ulehčily. Zároveň bych chtěla poděkovat Elwinu Artsovi, který mi pomohl nejen s jazykovou korekcí celé bakalářské práce, ale stejně jako paní Křížová mi dal spoustu cenných rad, kterých si moc vážím.

Inhoud

Inleiding	5
1. Oorsprong van de Germaanse talen	7
1.1. Duits en Nederlands	8
1.2. Kenmerken van het Nederlands en het Duits	9
2. Nederlandse en Duitse voegwoorden van tijd	11
2.1. Volgorde in de Nederlandse en Duitse temporele bijzinnen	11
2.2. De gelijktijdigheid (Die Gleichzeitigkeit)	13
2.2.1. TERWIJL	14
2.2.2. ZOLANG (ZOLANG ALS)	16
2.2.3. ZODRA	18
2.2.4. ZO GAUW (ZO GAUW ALS)	19
2.2.5. SINDS / SEDERT	20
2.2.6. ALS / TOEN	22
2.2.7. NU	26
2.2.8. WANNEER	27
2.2.9. Samenvatting	29
2.3. De voortijdigheid (Die Vorzeitigkeit)	31
2.3.1. NADAT	32
2.3.2. NA	35
2.3.3. ZODRA	36
2.3.4. TOEN	37
2.3.5. NU	39
2.3.6. ALS / WANNEER	41
2.3.7. Samenvatting	43
2.4. De natijdigheid (Die Nachzeitigkeit)	45
2.4.1. VOOR(DAT)	46
2.4.2. EER(DAT)	47
2.4.3. ALEER / VOORALEER	49
2.4.4. ALVORENS	49
2.4.5. TOT / TOTDAT	50
2.4.6. Samenvatting	52
3. Conclusie	53
Literatuurlijst	56
Bijlagen	61
Bijlage 1	61
Bijlage 2	62
Resumé in het Tsjechisch	63
Summary	64
Anotace	65

Inleiding

Hoewel de ontwikkeling van de Duitse en Nederlandse taal nauw samenhangt, heeft het Duits steeds meer terrein verloren in Nederland en hetzelfde kan gezegd worden over het Nederlands in de Duitstalige landen. Ik persoonlijk vindt beide talen erg mooi en heb genoten van het leren van de Nederlandse en Duitse taal. Ook zorgt een studie van het Duits of Nederlands voor meer inzicht in de eigen taal. Door mij te verdiepen in deze talen heb ik veel grammaticale regels ontdekt, die ik waarschijnlijk zonder mijn studie nooit zou zijn tegengekomen. Ik wou het verschil in beide talen laten zien, omdat ik erg vaak hoor dat het Nederlands en het Duits zo op elkaar lijken of dat het echt makkelijk moet zijn voor een Duitser om Nederlands te leren en omgekeerd. Het valt niet te ontkennen dat deze twee talen veel met elkaar gemeen hebben, maar er zijn ook grote verschillen tussen het Duits en het Nederlands. Ik heb altijd meer van de taalkundige dan van de culturele of literaire onderwerpen genoten. Voor mij was het dan ook erg makkelijk dit onderwerp te kiezen. Deze bachelorscriptie richt zich op het verschil in het gebruik van de voegwoorden van tijd in beide talen.

In deze scriptie gaat het over drie fundamentele vragen:

- 1) Hoe worden de voegwoorden van tijd in het Nederlands onderverdeeld?
- 2) Is er een verschil in het aantal voegwoorden van de tijd tussen de Nederlandse en de Duitse taal?
- 3) Wat zijn de Duitse equivalenten van de Nederlandse voegwoorden van tijd?

Mijn hypothese is, dat één Duits voegwoord van tijd voor meerdere Nederlandse voegwoorden staat en omgekeerd – meerdere Nederlandse voegwoorden van tijd staan voor één Duits voegwoord. De tempora bij het gebruik van de voegwoorden van tijd zijn volgens mij meestal dezelfde in beide talen. Volgens mij bestaan er in de Nederlandse taal meer voegwoorden van tijd dan in de Duitse taal. Mijn bachelorscriptie is in twee delen verdeeld. Het eerste, theoretische deel van dit werk

bestaat uit een korte algemene beschrijving van beide talen met betrekking tot de genetische classificatie van de talen. Het tweede deel is een gedetailleerde en praktische beschrijving van de Nederlandse voegwoorden van tijd en hun Duitse equivalenten, waarbij ik de overeenkomsten en verschillen tussen beide talen laat zien.

1. Oorsprong van de Germaanse talen

Het Duits en het Nederlands behoren, net als onder meer het Engels, Zweeds, Deens en Noors, tot de Germaanse talen, een tak van de Indo-Europese talen.¹ De meest gesproken Germaanse taal is het Engels. Op de tweede plaats, wat het aantal sprekers betreft, komt het Duits, de taal van circa 100 miljoen mensen. Het Nederlands kent meer dan 20 miljoen sprekers².

Over de prehistorische taal waaruit de Germaanse talen zijn ontstaan (het zogenaamde Oergermaans) is vrijwel niets bekend. Het Germaans heeft vermoedelijk zijn oorsprong in Zuid-Scandinavië, het huidige Denemarken. Vanuit daar verspreidden de Germaanse stammen zich naar het noorden, waar zij gebied veroverden op het nomadenvolk de Lappen en naar het zuiden, waar zij in aanraking kwamen met de Kelten en Romeinen.³

Door deze uitbreiding van het Germaanse gebied ging de homogeniteit die de taal vroeger bezat snel verloren. Uit dialecten, die men onderling nog kon verstaan, ontwikkelden zich nieuwe, van elkaar duidelijk verschillende, taaltakken: het Oostgermaans (ook wel Gotisch genoemd) van het volk dat bij de rivier de Weichsel was gevestigd, het Noordgermaans (of Oudnoors) in Scandinavië en het Westgermaans van het volk dat woonde tussen de rivier de Elbe en de Noordzee. Het Oostgermaans is nu volledig uitgestorven. Het Noordgermaans is overgegaan in onder andere het Noors, Deens, Zweeds en IJslands. Uit het Westgermaans zijn later het Engels, Duits en Nederlands ontstaan.⁴

¹ Voor meer info zie COMRIE, Bernard, Stephen MATTHEWS a Maria POLINSKY. Atlas jazyků: vznik a vývoj jazyků napříč celým světem. Praag: Metafora, 2007, p. 40.

² http://nl.wikipedia.org/wiki/Germaanse_talen, gebruikt op 25 april

³ STEVENSON, Victor. Atlas van de Europese talen: *Geschiedenis & Ontwikkeling*. Spectrum, p. 116.

⁴ Stevenson, Victor. Atlas van de Europese talen ..., Spectrum, 1984, p. 116–117, 121

1.1. Duits en Nederlands

Het Duitse taalgebied is, na het Russische, het grootste van Europa. Duits wordt gesproken in Duitsland, Oostenrijk, een gedeelte van Zwitserland, in de Elzas en in Lotharingen, in Luxemburg (naast het Frans), in het oosten van België en in het Italiaanse Zuid-Tirol. Verder wordt het Duits in een groot deel van Europa als tweede taal gesproken, hoewel het Duits hier steeds meer door het Engels wordt vervangen.⁵

Het Duits, in eerste instantie een verzameling dialecten van stammen die vanaf het noorden van Europa naar het zuiden trokken, vormde zich in de vroege Middeleeuwen tot twee talen: het Hoogduits, gesproken in de hooggelegen gebieden van Midden- en Zuid-Duitsland en het Nederduits, gesproken in de laaggelegen gebieden in het noorden. Het Nederduits werd gesproken door de Saksen, de Friezen en de Franken. Waarschijnlijk is uit de taal van de Franken (het Nederfrankisch) later het Nederlands ontstaan.

Ten tijde van de Reformatie nam de invloed van het Hoogduits toe en begon de neergang van het Nederduits, dat enkel als volksdialect bleef bestaan. Van groot belang is hierbij de bijbel van Maarten Luther (1483-1546) geweest⁶, geschreven in een variant van het Hoogduits. Door de uitvinding van de boekdrukkunst werd deze bijbel in snel tempo over een groot deel van Duitsland verspreid en werd het Duits van Luther door een groot aantal Duitsers overgenomen. Uiteindelijk zou het de nationale standaardtaal worden.⁷

Het Nederlands wordt gesproken in Nederland, België, Suriname en op de Caraïbische eilanden Aruba, Curaçao en Sint-Maarten.⁸ Enkele honderduizenden mensen, verdeeld over landen als Frankrijk, Duitsland, Australië, Canada, de Verenigde Staten en de voormalig kolonie Indonesië zijn de taal ook machtig. Het in

⁵ Stevenson, Victor. Atlas van de Europese talen ..., Spectrum, 1984, p. 132

⁶ Voor meer info zie Vandeputte, Omer. *Nederlands ...*, Stichting Ons Erfdeel, 1997, p. 70.

⁷ Stevenson, Victor. Atlas van de Europese talen ..., Spectrum, 1984, p. 133, 138

⁸ Voor meer info zie VANDEPUTTE, Omer. *Nederlands: het verhaal van een taal*. Rekkem: Stichting Ons Erfdeel, c1997, p. 55-56, 58.

Zuid-Afrika en Namibië gesproken Afrikaans kan als een dochtertaal van het Nederlands beschouwd worden.⁹

Over de beginfase van het Nederlands is niet veel bekend, de taal is mogelijk voortgekomen uit een Nederduits of Frankisch dialect. De invloed van de Franken is in ieder geval van grote betekenis geweest voor de ontwikkeling van de taal. Vooral in de Middeleeuwen was de invloed op de lage landen van het machtige Frankrijk groot en werden veel woorden uit het Frans overgenomen.

Nadat de Spanjaarden in 1583 de belangrijke stad Antwerpen in bezit namen en de zuidelijke provincies aan macht verloren, werden de provincies in het noorden, met name Holland, belangrijker. Het daar gesproken Hollandse dialect werd zo de taal van de Nederlanden. Het is de basis geweest van wat later het Algemeen Beschaafd Nederlands genoemd zou worden, de standaardtaal van Nederland.¹⁰

1.2. Kenmerken van het Nederlands en het Duits

De tweede Germaanse klankverschuiving (ook wel Hoogduitse klankverschuiving genoemd) vond plaats in de eerste helft van de Middeleeuwen en bracht een scheiding aan tussen het Hoogduits en het Nederduits. De *p*, *t* en *k* kregen in de hoggelegen gebieden in het zuiden langzamerhand de klanken (*p*)*f*, (*t*)*s* en *ch*.¹¹ In het Duits en Nederlands van vandaag de dag kunnen we het resultaat van deze verandering nog duidelijk herkennen, bijvoorbeeld als we de Nederlandse woorden *dorp*, *dat* en *duiken* met de Duitse vertalingen *Dorf*, *das* en *tauchen* vergelijken.¹²

⁹ Voor meer info over Afrikaans zie Vandeputte, Omer. *Nederlands ...*, Stichting Ons Erfdeel, 1997, p. 57.

¹⁰ Stevenson, Victor. *Atlas van de Europese talen ...*, Spectrum, 1984, p. 142-144

¹¹ Vandeputte, Omer. *Nederlands ...*, Stichting Ons Erfdeel, 1997, p. 47.

¹² ERBEN, Johannes. *Abriss der deutschen Grammatik*. 8. unveränd. Aufl. Berlin: Akademie, 1965, p. 156

	<i>Nederlands</i>	<i>Duits</i>
<i>P -> PF</i>	Dorp	Dorf
<i>T -> TS/S</i>	Dat	Das
<i>K -> CH</i>	Duiken	Tauchen

“Nederlands, Engels, Fries en de Nederduitse dialecten hebben een gemeenschappelijke oorsprong, maar de Germaanse klankverschuiving, die het Hoogduits opleverde, vond geen weerklank in de lage landen bij de zee; de taal hier bleef 'Nederlands.’”¹³ De verleiding om Nederlands te beschouwen als een vorm van het Duits is te vergeven als we kijken naar veel voorkomende woorden in beide talen. Veel Duitse en Nederlandse woorden zijn vrijwel identiek: *Mann*, *Frau* en *Licht*. Een gering verschil is er tussen woorden als *Luft* 'lucht', *Stern* 'ster', *Stein* 'steen' en *Baum* 'boom'. Een groot aantal Nederlandse woorden lijken echter totaal niet op hun Duitse equivalenten en voor Duitsers zijn deze al even moeilijk uit te spreken als voor iedere andere buitenlander.”¹⁴ “Woorden van Nederlandse herkomst in de Duitse standaardtaal zijn o.m.: Fracht (vracht), Matrose (matroos), Stapelplatz (stapel), Abstand nehmen (afstand), Augenmerk (oogmerk), Bücherei (boekerij), Bas/Baas (baas), Klippe (klip), Schauburg (schouwburg in Hannover en Hamburg), Staatsmann (staatsman), Trauerspiel (treurspel), Vertrag (verdrag), Auster (oester).”¹⁵

¹³ Stevenson, Victor. Atlas van de Europese talen ..., Spectrum, 1984, p.143.

¹⁴ Stevenson, Victor. Atlas van de Europese talen ..., Spectrum, 1984, p.143.

¹⁵ Vandeputte, Omer. *Nederlands ...*, Stichting Ons Erfdeel, 1997, p. 52.

2. Nederlandse en Duitse voegwoorden van tijd

“Syntactisch kunnen we het voegwoord definiëren als een woord dat twee of meer taalelementen met elkaar verbindt en zich van andere verbindende woorden onderscheidt doordat het zelf geen deel uitmaakt van een van de verbonden elementen, in elk geval in die zin dat het niet als zinsdeel functioneert.”¹⁶ Voegwoorden worden in twee groepen verdeeld – nevenschikkende en onderschikkende voegwoorden. Voegwoorden van tijd behoren tot de groep van onderschikkende voegwoorden. Voegwoorden van tijd beschrijven de tijdsverhouding tussen het gebeuren in de romp- en in de bijzin.

“De voegwoorden van tijd leiden meestal bijwoordelijke bijzinnen (temporele zinnen) in. Een enkele maal staan ze aan het begin van een bijvoeglijke bijzin, namelijk als deze een substantief bepaalt dat tijdsaanduidende betekenis heeft. De voegwoorden van tijd worden hier verder ingedeeld op grond van de tijdsverhouding tussen wat in de rompzin en wat in de bijzin wordt uitgedrukt.”¹⁷

2.1. Volgorde in de Nederlandse en Duitse temporele bijzinnen¹⁸

In een bijzin is het verschil in de woordvolgorde, in vergelijking met de woordvolgorde in een hoofdzin, afhankelijk van de plaats van het werkwoord in de zin. Bij de uitdrukking van tijd, in een zin met alleen een persoonsvorm, wordt de werkwoordsvorm in de Nederlandse en Duitse taal meestal achteraan geplaatst.

¹⁶ Algemene Nederlandse Spraakkunst: Voegwoorden van tijd. AFDELING NEDERLANDSE TAAL EN CULTUUR EN AFDELING TAAL EN SPRAAK VAN DE RADBOUD UNIVERSITEIT NIJMEGEN. [online]. 19 februari 2014. <<http://ans.ruhosting.nl/e-ans/index.html>> [10-1], gebruikt 20 januari 2015

¹⁷ HAESERYN, Walter. *Algemene Nederlandse spraakkunst*. 2., geheel herziene druk. Deurne: Wolters Plantyn, c1997, p. 549. Band 1.

¹⁸ “In een hoofdzin staan het onderwerp en de persoonsvorm altijd bij elkaar. In een hoofdzin met normale woordvolgorde staat de persoonsvorm direct achter het onderwerp. In een hoofdzin met inversie staat de persoonsvorm vóór het onderwerp.” BAKX, José, JETTEN a Liesbet KOREBRITS. *Grammatica in gebruik: Nederlands voor anderstaligen*. Leer- en oefenboek. 2e, gewijzigde druk. Amsterdam/Antwerpen: Intertaal, 1997, p. 122.

Tussen deze twee zinsdelen kunnen ook andere zinsdelen geplaatst worden. Als er meer dan één werkwoordsvorm in de bijzin gebruikt wordt, worden alle werkwoorden aan het einde van de zin geplaatst.¹⁹ “In een bijzin in de voltooid tegenwoordige tijd kan een persoonsvorm van *hebben* of *zijn* vóór of ná het voltooid deelwoord staan. Als er een infinitief in de bijzin staat, dan komt een persoonsvorm van *zullen*, *gaan*, *willen*, *kunnen*, *mogen*, *moeten* vóór de infinitief.”²⁰ Hier kan men het verschil tussen de Nederlandse en Duitse grammatica zien. In de Duitse taal komt de persoonsvorm van *haben* (hebben) of *sein* (zijn) niet vóór het voltooid deelwoord. De persoonsvorm wordt achter het voltooid deelwoord geplaatst.²¹ Veel Duitstalige mensen kunnen maar moeilijk wennen aan de plaatsing van de persoonsvorm - vóór het voltooid deelwoord - in het Nederlands.

Als we een hoofdzin en een bijzin met behulp van een voegwoord van tijd verbinden, moeten we met enkele elementaire grammaticaregels rekening houden: als de hoofdzin het begin van de samengestelde zin vormt (in dit geval wordt in de hoofdzin de gewone woordvolgorde aangehouden), zal de bijzin beginnen met een voegwoord van tijd en eindigen met de persoonsvorm. Als de samengestelde zin met een bijzin begint, wordt aan het begin van de bijzin een voegwoord gebruikt. In de hoofdzin treedt dan inversie op - hetgeen betekent dat de hoofdzin begint met de persoonsvorm, met direct daarachter het onderwerp.

Wat de interpunctie betreft, wordt voor de voegwoorden van tijd vaak wel een komma gezet, maar niet altijd. Vooral na korte hoofdzinnen is geen komma nodig. Een komma wordt bij het gebruik van een voegwoord van tijd gezet als de zin met een bijzin begint.²²

¹⁹ Bakx, José e.a. *Grammatica in gebruik ...*, Amsterdam/Antwerpen: Intertaal, 1997, p. 123.

²⁰ Bakx, José e.a. *Grammatica in gebruik ...*, Amsterdam/Antwerpen: Intertaal, 1997, p. 123.

²¹ <http://www.mein-deutschbuch.de/lernen.php?menu_id=123>, gebruikt op 27 april 2015

²² KRIJTOVÁ, Olga a Jana ČERVENKOVÁ. *Učebnice nizozemštiny*. 3. dopl. a přeprac. vyd. Praag: Karolinum, 2008, p. 256.

2.2. De gelijktijdigheid (Die Gleichzeitigkeit)²³

Als het gebeuren in de hoofd- en bijzin gelijktijdig loopt, wordt in beide zinnen dezelfde tijd gebruikt.

- Als het weer mooi is, gaan we uit. (**presens – presens**)
 - Wenn das Wetter schön ist, gehen wir spazieren.

- Als hij op school was, was zijn moeder op het werk. (**imperfectum – imperfectum**)
 - Wenn er in der Schule war, war seine Mutter in der Arbeit.

- Hij heeft iets gezegd en zij heeft geantwoord. (**perfectum – perfectum**)
 - Er hat etwas gesagt, und sie hat geantwortet.

De inhoud van hoofd- en bijzin worden (ongeveer) gelijktijdig gerealiseerd²⁴, maar soms wordt de gelijktijdigheid in de hoofdzin en bijzin door verschillende tijden uitgedrukt:

- Als ik hem zie, zal ik het hem vragen. (**presens – futurum simplex**)²⁵
 - Wenn ich ihn sehe, werde ich nachfragen.

²³ Tussen haakjes meld ik ook de Duitse benamingen, omdat de Nederlandse equivalenten gelijktijdigheid/voortijdigheid/natijdigheid gewoonlijk niet gebruikt worden. (bijv. bij Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 549-550, 554 worden enkele benamingen omschreven)

²⁴ Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 550.

²⁵ De uitdrukking van het heden mogelijk op drie manieren: Presens + futurum simplex met *zullen* (Als ik hem zie, zal ik het hem vragen.), presens + presens met het werkwoord *gaan* (Als ik hem zie, ga ik het hem vragen.), presens + presens (Als ik hem zie, vraag ik het hem.). Voor meer info zie <<http://www.taaltelefoon.be/gaan-zullen>>

In het Nederlands kunnen volgende voegwoorden van tijd de gelijktijdigheid uitdrukken: *Terwijl, zolang (zolang als), zodra, zo gauw (zo gauw als), sinds / sedert, toen / als, nu, wanneer*.²⁶

In het Duits kunnen volgende voegwoorden van tijd de gelijktijdigheid uitdrukken: *Während, wie, indem, indessen, sobald, solange, sowie, seit / seitdem, wenn, als, sooft*.²⁷

2.2.1. TERWIJL

Terwijl is een Nederlandse voegwoord van tijd, dat in de hoofdzin gebruikt wordt en dat door een bijzin wordt gevolgd. *Terwijl* verbindt men met de gelijktijdigheid – er gebeuren twee situaties op hetzelfde moment en met behulp van dit voegwoord wordt de gelijktijdigheid in beide situaties uitgedrukt.²⁸

- Ik was af, terwijl hij de krant leest. - Terwijl ik afwas, leest hij de krant.
- Hij las, terwijl ik schreef. - Terwijl ik schreef, las hij.

De Duitse equivalenten van het Nederlandse *terwijl* zijn de voegwoorden *während, indem* en *indessen*.²⁹ In dit geval is het gebruik van de voegwoorden (grammaticaal) precies hetzelfde als in het Nederlands. Alle voegwoorden kunnen in alle tijden (heden, toekomst, verleden) gebruikt worden. Het voegwoord *indem* is verouderd en wordt vandaag de dag nog maar weinig gebruikt. Het gebruik van *indessen* drukt uit, dat de tijdsduur van de feiten in de hoofd- en bijzin meestal korter dan bij de

²⁶ Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 550.

²⁷ Duden: Die Grammatik : *Unentbehrlich für richtiges Deutsch*. 7., völlig neu erarbeitete und erweiterte Aufl. Mannheim: Dudenverlag, 2005, p. 634.

²⁸ <<http://www.taalblad.be/zinsbouw/tijdens-of-terwijl->>, gebruikt op 16 januari 2015

²⁹ Het online woordenboek VanDale.nl, <<http://vandale.nl>>

andere voegwoorden is.³⁰

- Heike belde voortdurend op, terwijl ze kookte. - Terwijl Heike kookte, belde ze voortdurend op. (**imperfectum – imperfectum**)
 - Heike telefonierte ständig, während sie kochte. - Während Heike kochte, telefonierte sie ständig.
- Terwijl hij sprak, kwam ze in de kamer. (**imperfectum – imperfectum**)
 - Indem er sprach, kam sie ins Zimmer.

Het Duitse *während* kan in tegenstelling tot het Nederlandse *terwijl* als voegwoord van tijd en als voorzetsel gebruikt worden.³¹ In dit geval moet het Nederlandse *terwijl* door *tijdens* vervangen worden.

- Während seines Studiums in Olomouc.
 - Tijdens zijn studie in Olomouc.

Het gebruik van de tempora in de hoofd- en bijzin in beide talen is hetzelfde:

NEDERLANDS		DUITS			
Terwijl		Während, Indem, Indessen			
	Hoofdzin	Bijzin		Hoofdzin	Bijzin
1)	Presens	Presens	1)	Presens	Presens
2)	Imperfectum	Imperfectum	2)	Imperfectum	Imperfectum

³⁰ SCHULZ, Dora a Heinz GRIESBACH. *Grammatik der deutschen Sprache*. 11. Aufl. München: Max Hueber Verlag, 1978, p. 298.

³¹ KOUŘIMSKÁ, Milada, Karel JUNGWIRTH a Štěpán ZAPLETAL. *Praktická mluvnice němčiny*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 232. Pomocné knihy pro žáky (Státní pedagogické nakladatelství).

- 1) Ik moet elke dag werken terwijl de anderen thuis kunnen blijven. – Ich muss jeden Tag arbeiten, während die anderen zu Hause bleiben können.
(presens – presens)
- 2) Adriaan dronk bier terwijl Alie een sigaret rookte. - Adriaan trank Bier, während Alie eine Zigarette rauchte. (imperfectum – imperfectum)

2.2.2. ZOLANG (ZOLANG ALS)

Een andere manier om gelijktijdigheid uit te drukken is door middel van het voegwoord *zolang* (*zolang als*). “Het voegwoord *zolang* en de voegwoordelijke uitdrukking *zolang als* hebben dezelfde gelijktijdigheidsbetekenis als *terwijl*, maar drukken bovendien uit dat de werkingen van rompzin en bijzin even lang duren.”³² Het grammaticale gebruik is hetzelfde als bij het voegwoord *terwijl*. In een bijzin, beginnende met *zolang*, komt het werkwoord aan het eind te staan. Begint de (samengestelde) zin met *zolang*, wordt het werkwoord aan het begin van de rompzin geplaatst. *Zolang* drukt uit dat de gebeurtenissen in de hoofd- en bijzin even lang duren.

- Ik zal u dankbaar zijn zolang (als) ik leef.³³ – Ik zal u levenslang dankbaar zijn (van nu tot mijn dood).
- De kinderen werkten rustig door, zolang (als) de onderwijzer in de klas bleef.³⁴ (De Kinderen werkten rustig door, maar nadat de onderwijzer weggegaan is, zijn ze gestopt.)

Het Duitse equivalent is in dit geval het voegwoord *solange*³⁵ – een voegwoord dat een periode met hetzelfde begin en hetzelfde einde uitdrukt.

³² Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 551.

³³ Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 551.

³⁴ Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 551.

³⁵ Het online woordenboek VanDale.nl, <<http://vandale.nl>>

- Zolang het regent, ga ik niet naar huis.³⁶ (**presens – presens**)
 - Solange es regnet, gehe ich nicht nach Hause.

Het gebruik van de tempora in de hoofd- en bijzin in beide talen is hetzelfde:

	NEDERLANDS		DUITS	
	Zolang / Zolang als		Solange	
	Hoofdzin	Bijzin	Hoofdzin	Bijzin
1)	Presens	Presens	Presens	Presens
2)	Imperfectum	Imperfectum	Imperfectum	Imperfectum
3)	Perfectum	Imperfectum	Perfectum	Imperfectum
4)	Futurum simplex	Presens	Futurum simplex	Presens

- 1) Ik **blijf** hier, zolang ze hier **blijft**. - Ich **bleibe** hier, solange sie hier **bleibt**.
(**presens – presens**)
- 2) Hij **gunde zich** geen rust terwijl hij het boek **schreef**. - Er **gönnte sich** keine Ruhe, solange er an dem Buch **schrieb**.³⁷ (**imperfectum – imperfectum**)
- 3) Zolang ik in England **was, heb** ik geen woord Duits **gesproken**. - Solange ich in England **war, habe** ich kein Wort Deutsch **gesprochen**.³⁸
(**imperfectum – perfectum**)
- 4) Zolang je zo lui **bent, zal** je nooit een promotie **krijgen**. - Solange du so faul **bist, wirst** du keine Beförderung **bekommen**.³⁹ (**presens – futurum simplex**)

³⁶ <<https://onzetaal.nl/taaladvies/advies/zolang-zo-lang>>, gebruikt op 16 februari 2015

³⁷ Het voorbeeld uit HELBIG, Gerhard a Joachim BUSCHA. Deutsche Grammatik: ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Berlin: Langenscheidt, c2001, p. 410.

³⁸ Het Duitse voorbeeld uit Schulz, Dora e.a. Grammatik der deutschen Sprache., München: Max Hueber Verlag, 1978, p. 307.

³⁹ <<http://de.wiktionary.org/wiki/solange>>, gebruikt op 16 februari 2015

2.2.3. ZODRA

“Het voegwoord *zodra* (daarnaast komt regionaal (in België) *van zodra* voor) geeft aan dat de werking van de rompzin onmiddellijk volgt op die van de bijzin. Dit kan het geval zijn voor of na het spreekmoment, of herhaalde malen.”⁴⁰ Het werkwoord gaat in de bijzin na het gebruik van het voegwoord naar einde.

- Ik zal het hem zeggen, zodra ik hem zie. – Zodra ik hem zie, zal ik het hem zeggen.
- Zodra ik je zag, dacht ik eraan. – Ik dacht eraan, zodra ik je zag.

Het Duitse equivalent van *zodra* is *sobald*.⁴¹ *Sobald* heeft precies dezelfde betekenis als *zodra*. De gebeurtenis in de hoofdzin vindt onmiddellijk na die in de bijzin plaats. De gebeurtenissen worden ongeveer gelijktijdig gerealiseerd.⁴²

- Zodra de bel gaat, nemen de studenten hun plaats. (**presens – presens**)
 - a. Sobald es läutet, setzen sich die Schüler auf ihre Plätze.⁴³
- Zodra ik geld heb, koop ik een auto.
 - b. Sobald ich Geld habe, kaufe ich ein Auto ein.

⁴⁰ Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 551.

⁴¹ Het online woordenboek VanDale.nl, <<http://vandale.nl>>

⁴² Helbig, Gerhard e.a. Deutsche Grammatik ..., Berlin: Langenscheidt, c2001, p. 410.

⁴³ Het Duitse voorbeeld uit Helbig, Gerhard e.a. Deutsche Grammatik ..., Berlin: Langenscheidt, c2001, p. 410.

De samenvatting van de gebruikte tempora:

	NEDERLANDS		DUITS	
	Zodra		Sobald	
	Hoofdzin	Bijzin	Hoofdzin	Bijzin
1)	Presens	Presens	Presens	Presens
2)	Imperfectum	Imperfectum	Imperfectum	Imperfectum
3)	Futurum simplex	Presens	Futurum simplex	Presens

- 1) Wir handelen dat af, zodra ik weer op bezoek kom. - Wir erledigen das, sobald ich wieder zur Besuch komme. (presens – presens)
- 2) Zodra de president in de hal kwam, begon het concert. - Sobald der Präsident in den Saal kam, begann das Konzert.⁴⁴ (imperfectum – imperfectum)
- 3) Zodra de president in de hal komt, zal het concert beginnen. - Sobald der Präsident in den Saal kommt, wird das Konzert beginnen.⁴⁵ (presens – futurum simplex)

2.2.4. ZO GAUW (ZO GAUW ALS)

Zo gauw en *zo gauw als* hebben dezelfde betekenis als *zodra (sobald)* – het zijn synoniemen. Het gebruik van de tempora is ook hetzelfde. Het verschil tussen deze termen is dat *zo gauw* en *zo gauw als* meer in gesproken taal voorkomen. Het

⁴⁴ Het voorbeeld uit Schulz, Dora e.a. Grammatik der deutschen Sprache., München: Max Hueber Verlag, 1978, p. 307.

⁴⁵ Het voorbeeld uit Schulz, Dora e.a. Grammatik der deutschen Sprache., München: Max Hueber Verlag, 1978, p. 307.

Vlaamse equivalent is *zogauw*. Het Duitse is *sobald*.⁴⁶

- Wanneer belt u op? Zo gauw (als) ik een moment tijd heb. (Zodra ik een moment tijd heb.) (**presens – presens**)
 - Wann rufen Sie an? Sobald ich ein bisschen Zeit habe.

2.2.5. SINDS / SEDERT

“De synonieme voegwoorden *sinds* en *sedert* geven aan dat de werking van de bijzin op een bepaald tijdstip vóór het spreekmoment begonnen is, vrijwel direct gevolgd werd door de werking van de rompzin en samen daarmee voortgeduurd heeft tot het moment waarop de spreker deze laatste werking situeert (vóór of op het spreekmoment).”⁴⁷ Deze voegwoorden verwijzen naar een tijdstip of een periode in het verleden. „Als voorzetsel hebben ze de betekenis 'vanaf het genoemde tijdstip' en 'gedurende de genoemde periode'. Als voegwoord hebben ze de betekenis 'vanaf het tijdstip dat' en 'gedurende de periode dat'. Synoniemen van de voorzetsels *sinds* en *sedert* zijn: vanaf, per, met ingang van. *Sedert* is wat formeler dan *sinds*. In gesproken taal wordt meestal *sinds* gebruikt.”⁴⁸

- Sinds zijn vader gepensioneerd was, ging het niet meer zo goed met het bedrijf. (**imperfectum – imperfectum**)
 - Seit(dem) sein Vater pensioniert war, ging es nicht mehr so gut mit dem Betrieb.
- Sedert zijn vader gepensioneerd is, gaat het niet meer zo goed met het bedrijf.⁴⁹ (**presens – presens**)

⁴⁶ Het online woordenboek VanDale.nl kent deze vertaling niet, vertaald uit Translate.google.com <<https://translate.google.com/>>

⁴⁷ Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 551.

⁴⁸ <<http://www.taaltelefoon.be/sinds-sedert>>, gebruikt op 23 februari 2015

⁴⁹ Beide voorbeelden uit Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 552.

- Seit(dem) sein Vater pensioniert war, geht es nicht mehr so gut mit dem Betrieb.

Het Duitse equivalent van *sinds* en *sedert* is het voegwoord *seit(dem)*⁵⁰. *Seit(dem)* drukt ook een periode uit, die het beginpunt in de verleden heeft en wordt tot het spreekpunt voortgezet. (Wordt alleen bij duratieve werkwoorden in het presens en preteritum gebruikt.)⁵¹

- Sinds ik hem ken, rookt hij niet. (**presens – presens**)
 - Seit(dem) ich ihn kenne, ist er Nichtraucher.
- Sinds zij op het platteland woonde, voelde ze zich beter. (**imperfectum - imperfectum**)
 - Seit(dem) sie auf dem Lande wohnte, ging es ihr besser.⁵²

Het gebruik van de tempora in de hoofd- en bijzin in beide talen is hetzelfde (bij de uitdrukking van de gelijktijdigheid):

	NEDERLANDS		DUITS	
	Sinds / sedert		Seit(dem)	
	Hoofdzin	Bijzin	Hoofdzin	Bijzin
1)	Presens	Presens	Presens	Presens
2)	Imperfectum	Imperfectum	Imperfectum	Imperfectum

- 1) Sinds ik een auto **heb**, **reis** ik elk jaar naar Italië - Seit ich ein Auto **habe**,

⁵⁰ Het online woordenboek VanDale.nl, <<http://vandale.nl>>

⁵¹ Helbig, Gerhard e.a. Deutsche Grammatik ..., Berlin: Langenscheidt, c2001, p. 409., eigen vertaling

⁵² Beide Duitse voorbeelden uit Helbig, Gerhard e.a. Deutsche Grammatik ..., Berlin: Langenscheidt, c2001, p. 409.

reise ich jedes Jahr nach Italien. (present – present)

- 2) Sinds ik in Italië was, leerde ik Italiaans. - Seitdem ich in Italien war, lernte ich Italienisch. (imperfectum – imperfectum)

2.2.6. ALS / TOEN

Deze twee voegwoorden van tijd worden in deze scriptie samen beschreven, omdat ze zeer nauw verwant zijn en het verschil tussen beide voegwoorden gedetailleerd beschreven dient te worden. Het voegwoord *als*⁵³ wordt voor de uitdrukking van het heden of voor de herhaalde verleden tijd gebruikt. Dit in tegenstelling tot het voegwoord *toen*, dat alleen voor de eenmalige verleden tijd wordt gebruikt.⁵⁴

- Toen ik gisteravond thuis kwam, stond de koffie al klaar.
 - Als ich gestern Abend nach Hause kam, war der Kaffee schon bereit.
- Altijd als ik 's avonds thuis kwam, stond de koffie al klaar.⁵⁵
 - Immer wenn ich Abends nach Hause kam, war der Kaffe schon bereit.

“Soms kan een woord als voegwoord gebruikt worden, maar ook als bijwoord. *Toen* is zo'n woord.”⁵⁶

- Om twaalf was ik nog niet thuis. Ik zat toen nog in de kroeg

⁵³ „De grens tussen *als* en *wanneer* als voegwoorden van tijd en als voorwaardelijke voegwoorden (zie →) is niet altijd even duidelijk te trekken.” <<http://ans.ruhosting.nl/e-ans/10/03/03/03/body.html>> (Opmerking 3)

⁵⁴ FONTEIN, A en A PESCHER-TER MEER. *Nederlandse grammatica voor anderstaligen*. Utrecht: Nederlands Centrum Buitenlanders, c1993, p. 185.

⁵⁵ Krijtová, Olga e.a. *Učebnice nizozemštiny*, Praag: Karolinum, 2008, p. 256.

⁵⁶ KLEIN, M a M VISSCHER. *Handboek verzorgd Nederlands: spellingregels, stijladviezen*. Groningen: M. Nijhoff, c1992, p. 262

Hoe kunnen we vaststellen, of *toen*⁵⁷ in een bijzin als voegwoord of als bijwoord wordt gebruikt? Door te kijken of *toen* vervangen kan worden door "op dat moment". Is dit het geval, hebben we met een bijwoord te maken.

- Om twaalf was ik nog niet thuis. Ik zat toen nog in de kroeg. - Om twaalf was ik nog niet thuis. Ik zat op dat moment nog in de kroeg. (Dit is mogelijk, dus wordt *toen* in dit geval als een bijwoord gebruikt.)
- Toen ik gisteravond thuis kwam, stond de koffie al klaar. - ~~Op dat moment ik gisteravond thuis kwam, stond de koffie al klaar.~~ (Dit is onzin, dus wordt *toen* in dit geval als een voegwoord van tijd gebruikt.)

Wanneer wordt het voegwoord *als* in plaats van *toen* gebruikt? Hoe kan men deze twee voegwoorden van elkaar onderscheiden? Zoals gezegd, wordt *toen* voor de beschrijving van een eenmalige situatie in het verleden gebruikt en *als* voor een situatie, die regelmatig herhaald wordt. Voor diegenen, die niet Nederlandstalig zijn, kan het een beetje moeilijk zijn, de juiste keus te maken. De regel is eenvoudig – altijd, als in de zin *altijd* toegevoegd kan worden, wordt *als* gebruikt. De tweede regel is, dat *toen* nooit in een zin in de tegenwoordige tijd wordt gebruikt.

- Hij sloeg zijn vrouw (altijd) als hij dronken was.
- (Altijd) Als ik dorst heb, dan drink ik een paar glazen water.
- (Altijd) Toen ik klein was, speelde ik met mijn pop.

De Duitse equivalenten van *toen* en *als* zijn de voegwoorden *wenn* en *als*⁵⁸. Vele mensen zouden nu kunnen denken, dat het Duitse voegwoord *als* het equivalent van het Nederlandse *als* is. Echter in dit geval komen de betekenissen van deze

⁵⁷ Toen kan ook als een voorzetsel gebruikt worden: Ik heb het hem toen meteen verteld. Ik had haar toen nog steeds niet ontmoet. Voor andere voorbeelde zie <<http://ans.ruhosting.nl/e-ans/09/03/02/body.html>>

⁵⁸ Het online woordenboek VanDale.nl, <<http://vandale.nl>>

voegwoorden van tijd niet overeen.

Nederlands	Toen	Als
Duits	Als	Wenn

Het Duitse *als* drukt een eenmalige situatie in het verleden uit, zoals het Nederlandse *toen*. In de spreektaal wordt in plaats van het Duitse voegwoord *als* (toen) ook wel *wie* gebruikt.⁵⁹

- Toen de vereniging werd opgericht, waren er alleen weinige leden. **(imperfectum⁶⁰ – imperfectum)**
 - Als der Verband gegründet wurde, zählte er nur wenige Mitglieder.

Aan de andere kant kan het Nederlandse *als* met het Duitse *wenn* worden vertaald, in het geval van een eenmalige situatie in het heden en in de toekomst:

- Als de zon op zijn hoogst is, is het middag. **(presens – presens)**
 - Wenn die Sonne am höchsten steht, ist Mittag.⁶¹

Herhaald gebeuren:

- Als het regende, bleven we thuis. **(preteritum – preteritum)**
 - Wenn es regnete, blieben wir zu Hause.
- Als de bel gaat, nemen de studenten hun plaats in. **(presens – presens)**
 - Wenn es läutet, setzen sich die Schüler auf ihre Plätze.⁶²

⁵⁹ Schulz, Dora e.a. Grammatik der deutschen Sprache., München: Max Hueber Verlag, 1978, p. 320.

⁶⁰ Het voltooide passief

⁶¹ Het Duitse voorbeeld Helbig, Gerhard e.a. Deutsche Grammatik ..., Berlin: Langenscheidt, c2001, p. 414.

Het gebruik van het perfectum met het voegwoord *toen* is een beetje gecompliceerder. Volgens de ANS⁶³ is het niet mogelijk, *toen* en het perfectum in één zin te combineren. ANS geeft ook aan, dat in de bijhorende bijzin het perfectum ook niet gebruikt kan worden. Maar het is wel degelijk mogelijk het perfectum in een zin met *toen* te gebruiken.

- 1) Als ik je zie, moet ik lachen. - Wenn ich dich sehe, muss ich lachen.
(presens – presens)
- 2) Als ze mij bezocht, bracht ze altijd haar broer. - Wenn sie mich besuchte, brachte sie immer ihren Bruder mit. (imperfectum – imperfectum)
- 3) Als ik hem zie, zal ik hem omarmen. - Wenn ich ihn sehe, werde ich ihn umarmen. (presens – futurum simplex)
- 4) Toen ik gisteren uw huis verliet, heb ik me voorgenomen niet terug te komen. - Gestern, als ich Ihr Haus verließ, habe ich mir selbst versprochen, nicht zurückzukommen. (imperfectum – perfectum)
- 5) Toen zij de balkons hebben gebouwd, hebben zij de goedkoopste materialen gebruikt. (perfectum – perfectum)
- 6) Toen hij op bezoek is gekomen, was ik niet thuis. - Als er zur Besuch gekommen ist, war ich nicht zu Hause. (perfectum – imperfectum)
- 7) Toen ik in Brno aankwam, wachtte ze al op me. - Als ich in Brünn ankam, wartete sie schon auf mich. (imperfectum – imperfectum)⁶⁴

⁶² Beide Duitse voorbeelden uit Helbig, Gerhard e.a. Deutsche Grammatik ..., Berlin: Langenscheidt, c2001, p. 414.

⁶³ „Na het voegwoord *toen* in de hier bedoelde functie wordt alleen het plusquamperfectum gebruikt;...” <<http://ans.ruhosting.nl/e-ans/10/03/03/04/body.html>> (2b), gebruikt op 3 maart 2015

⁶⁴ Zie de bijlage 1, p. 61, met een overzicht van de gebruikte voegwoorden en tempora.

2.2.7. NU

Zoals *toen*, kan ook *nu* zowel als een bijwoord als ook als een voegwoord van tijd gebruikt worden.⁶⁵ “Het voegwoord *nu* (het spreektaalige *nou* komt in deze functie zelden voor) situeert de werking op het spreekmoment. (...) Behalve temporeel is dit voegwoord meestal ook verklarend van aard. Voorbeelden:”⁶⁶

- *Nu* het zulk mooi weer is, zitten we veel in de tuin.
- *Nu* ik je zie, denk ik er weer aan.⁶⁷

Het woord „nu“ kan ook in de functie van bijwoord gebruikt worden⁶⁸.

- *Nu* is de brief klaar. (bijwoord)⁶⁹

Het Nederlandse *nu* kan in het Duits door de preposities / voorzetsels *nun*, *da* en *jetzt*⁷⁰ uitgedrukt worden, maar heeft als voegwoord geen equivalent in het Duits. Tenminste wordt hierover in geen enkele Duitse grammatica melding gemaakt.

⁶⁵ Klein, Visscher. Handboek verzorgd Nederlands ..., Groningen: M. Nijhoff, c1992, p. 263

⁶⁶ Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 552.

⁶⁷ Beide voorbeelden uit Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 552.

⁶⁸ Hoe kan men onderscheiden of nu in een zin als een bijwoord of een onderschikkend voegwoord wordt gebruikt? “Als *nu* een onderschikkend voegwoord is, kan het gevolgd worden door *dat*.” Nu **dat** Marie er niet is, kunnen wij vrijuit praten. Klein, Visscher. Handboek verzorgd Nederlands ..., Groningen: M. Nijhoff, c1992, p. 263.

⁶⁹ BALK-SMIT DUYZENTKUNST, F. *Grammatica van het Nederlands*. Den Haag: Sdu, c2000, p. 135.

⁷⁰ Het online woordenboek VanDale.nl, <<http://vandale.nl>>

De gebruikte tempora zijn dezelfde:

NU

	Hoofdzin	Bijzin
I)	Presens	Presens

- 1) Nu ik je zie, ben ik weer blij. - Jetzt, wenn ich dich sehe, bin ich wieder froh.
(presens – presens)

2.2.8. WANNEER

Wanneer kan als voegwoord van tijd en als bijwoord gebruikt worden.⁷¹

- Wanneer het vliegtuig komt weet ik niet. (voegwoord)
- Wanneer komt het vliegtuig? (bijwoord)⁷²

Het voegwoord *wanneer* is een synoniem van *als*. “*Als* en *wanneer* kunnen een (eenmalig of herhaald) moment in de tijd aanduiden. De betekenis is dan 'op het moment dat' of 'iedere keer dat'. *Als* en *wanneer* kunnen ook een voorwaarde uitdrukken, met de betekenis 'indien'. Het verschil tussen tijdsmoment en voorwaarde bestaat voor deze voegwoorden alleen in theorie. In de taalpraktijk kunnen *als* en *wanneer* in de genoemde betekenissen meestal door elkaar gebruikt worden. Er is wel een stijlverschil: *wanneer* is wat stroever en meer schrijftalig.”⁷³

⁷¹ BALK-SMIT DUYZENTKUNST, F. *Grammatica van het Nederlands*. Den Haag: Sdu, c2000, p. 135.

⁷² Beide voorbeelden uit BALK-SMIT DUYZENTKUNST, F. *Grammatica van het Nederlands*. Den Haag: Sdu, c2000, p. 135.

⁷³ <<http://taaladvies.net/taal/advies/vraag/892/>> ,gebruikt op 25 februari 2015

- Hij gaat er alleen opuit *als* het mooi weer is. - Hij gaat er alleen opuit *wanneer* het mooi weer is. (schrijftaliger)
- *Als* ik Bas zie, zal ik het hem vragen. - *Wanneer* ik Bas zie, zal ik het hem vragen. (schrijftaliger)⁷⁴

Het Duitse equivalent van *wanneer* (op het moment dat) is in de betekenis van *als*, *telkens als* en *zolang als* het voegwoord *wenn*⁷⁵.

Het gebruik van de tempora is als volgt:

	NEDERLANDS		DUITS	
	Wanneer		Wenn	
	Hoofdzin	Bijzin	Hoofdzin	Bijzin
1)	Presens	Presens	Presens	Presens
2)	Imperfectum	Imperfectum	Imperfectum	Imperfectum
3)	Futurum simplex	Presens	Futurum simplex	Presens
4)	Perfectum	Presens	Perfectum	Presens

- 1) We beginnen wanneer het helemaal stil is. - Wir beginnen, wenn es ganz still ist. (**presens – presens**)
- 2) Telkens als ik in Engeland was, at ik "fish and chips". - Immer wenn ich in England war, aß ich "Fish and Chips". (**imperfectum – imperfectum**)
- 3) Als ik je zie, zal ik je het uitleggen. - Wenn ich dich sehe, werde ich es dir erklären. (**presens – futurum simplex**)

⁷⁴ Alle voorbeelden uit <<http://taaladvies.net/taal/advies/vraag/892/>> ,gebruikt op 25 februari 2015

⁷⁵ Het online woordenboek VanDale.nl, <<http://vandale.nl>>

- 4) Wanneer ik wakker word, weet ik soms nog wat ik gedroomd heb.⁷⁶ - Wenn ich aufwache, weiß ich manchmal noch, was ich geträumt habe. (**presens – perfectum**)

2.2.9. Samenvatting

Uit de boven gemaakte analyse kan men de volgende tabel samenstellen, om de voegwoorden van tijd die de gelijktijdigheid uitdrukken een beetje duidelijker te presenteren.

Nederlands	Duits
Terwijl	Während, Indem, Indessen
Zolang	Solange
Zodra	Sobald
Zo gauw	Sobald
Sinds / Sedert	Seit(dem)
Toen / Als	Als (wie) / Wenn
Nu	Nun, da, jetzt (voorzetsels)
Wanneer	Wenn
Zo vaak	Sooft

In deze tabel worden de Nederlandse voegwoorden en hun Duitse tegenhangers nogmaals duidelijk naast elkaar gezet. Na analyse van de voegwoorden die gelijktijdigheid uitdrukken, is duidelijk dat er voor sommige voegwoorden geen equivalent in de andere taal bestaat (zie *nu* – alleen voorzetsels

⁷⁶ Beide voorbeelden inclusief de vertaling uit <http://www.mijnwoordenboek.nl/vertaal/NL/DE/wanneer>>, gebruikt op 29 maart 2015

nun/da/jetzt). In deze tabel kan men ook zien, dat het kan zijn, dat meerdere voegwoorden in de ene taal soms maar op één manier vertaald kunnen worden in de andere taal. (zie *zodra/zo gauw – sobald* of *während/indem/indessen – terwijl*).

Učebnice nizozemštiny van Krijtová en Červenková⁷⁷ geeft ook het voegwoord van tijd *zo vaak* aan. Maar in andere grammatica's wordt dit woord als voegwoord niet genoemd en hetzelfde geldt voor de geraadpleegde websites, met inbegrip van het online woordenboek Van Dale⁷⁸. In vergelijking met andere grammatica's geeft deze grammatica het voegwoord *zo gauw (als)* niet aan.

⁷⁷ Krijtová, Olga e.a. Učebnice nizozemštiny, Praag: Karolinum, 2008, p. 256.

⁷⁸ Het online woordenboek VanDale.nl, <<http://vandale.nl>>

2.3. De voortijdigheid (Die Vorzeitigkeit)

Met het begrip “de voortijdigheid” wordt volgende situatie bedoeld: Het gebeuren in de bijzin vindt plaats voor het gebeuren in de hoofdzin. Als het gebeuren in de bijzin door het plusquamperfectum gebruikt wordt, wordt in de hoofdzin het imperfectum gebruikt.⁷⁹

- Nadat we voor de toets waren geslaagd, gingen we het vieren. (**plusquamperfectum - imperfectum**)
 - Nachdem wir die Prüfung bestanden hatten, gingen wir feiern.

De combinatie van het presens in de hoofdzin en van het perfectum in de bijzin wordt gebruikt, als het gebeuren in de bijzin voor het gebeuren in het presens in de hoofdzin plaatsvindt.

- Nadat we voor de toets zijn geslaagd, gaan we het vieren. (**perfectum – presens**)
 - Nachdem wir die Prüfung bestanden haben, gehen wir feiern.

De voegwoorden van tijd die de voortijdigheid uitdrukken worden zowel met voltooide als met onvoltooide tijden gebruikt.⁸⁰

In het Nederlands kunnen volgende voegwoorden van tijd de voortijdigheid uitdrukken⁸¹: *Nadat, na, zodra, toen, nu, als, wanneer.*

⁷⁹ <<http://ans.ruhosting.nl/e-ans/10/03/03/04/body.html>>, gebruikt op 27 april 2015

⁸⁰ Dit geldt niet voor de conjunctie *na* – hier komen we later op terug.

⁸¹ Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 549.

In het Duits kunnen volgende voegwoorden van tijd de voortijdigheid uitdrukken⁸²:
Nachdem, seit / seitdem, kaum dass.

2.3.1. NADAT

“Als een bijzin ingeleid wordt door het onderschikkend voegwoord *nadat*, dan kan altijd alleen maar een voltooide tijd gebruikt worden en in de meeste gevallen alleen de voltooid verleden tijd.”⁸³

- Nadat Jan het schilderij uitvoerig bestudeerd had, deelde hij mee dat het om een werk van Filarski ging. **(het plusquamperfectum – het imperfectum)**

In dit geval kan het imperfectum in de bijzin niet gebruikt worden.

- ~~Nadat Jan het schilderij uitvoerig bestudeerde, deelde hij mee dat het om een werk van Filarski ging.~~⁸⁴ **(het imperfectum – het imperfectum)**

In het Handboek Verzorgd Nederlands⁸⁵ wordt aangegeven, dat sommige grammatica's wat dit onderwerp betreft onjuiste informatie verstrekken: In een bijzin met *nadat* kan alleen het plusquamperfectum gebruikt worden.⁸⁶ Dit is volgens het Handboek onjuist, omdat in een bijzin met *nadat* ook de voltooid tegenwoordige tijd gebruikt kan worden.

⁸² Duden: Die Grammatik : *Unentbehrlich für richtiges Deutsch.* 7., Mannheim: Dudenverlag, 2005, p. 634.

⁸³ Klein, Visscher. Handboek verzorgd Nederlands ..., Groningen: M. Nijhoff, c1992, p. 234.

⁸⁴ Beide voorbeelden overgenomen van Klein, Visscher. Handboek verzorgd Nederlands ..., Groningen: M. Nijhoff, c1992, p. 234.

⁸⁵ Klein, Visscher. Handboek verzorgd Nederlands ..., Groningen: M. Nijhoff, c1992.

⁸⁶ Het Handboek Verzorgd Nederlands over de ANS, blz 466 - Klein, Visscher. Handboek verzorgd Nederlands ..., Groningen: M. Nijhoff, c1992, p. 236.

- Nadat de vereniging het papier heeft opgehaald, brengt ze het naar een papierfabriek. (**het perfectum – het presens**)

De bovenstaande voorbeelden tonen op eenvoudige wijze aan dat na het voegwoord *nadat* altijd een voltooide tijd gebruikt moet worden – of het perfectum of het plusquamperfectum.

Het Handboek Verzorgd Nederlands geeft aan, dat in dag- en weekbladen heel vaak na het gebruik van *nadat* het imperfectum gebruikt wordt. Het handboek geeft ook een voorbeeld:

- Een 22-jarige man uit Arnhem is zaterdagavond om het leven gekomen, *nadat* hij onder een heftruck *kwam* waarmee hij en zijn vrienden aan het joyriden waren.⁸⁷

Volgens het Handboek Verzorgd Nederlands is de persoonsvorm *kwam* in dit geval onjuist. Op de plaats van **kwam** zou **was gekomen** moeten staan. De auteurs van het Handboek hebben de indruk, dat voor veel journalisten het verschil in betekenis tussen van de voegwoorden van tijd *nadat* en *toen* niet geheel duidelijk is. *Nadat* kan in dit geval door *toen* vervangen worden:

- Een 22-jarige man uit Arnhem is zaterdagavond om het leven gekomen, *toen* hij onder een heftruck *kwam* waarmee hij en zijn vrienden aan het joyriden waren.⁸⁸

Het Duitse equivalent van *nadat* is het voegwoord *nachdem*⁸⁹. Bij *nachdem* is het

⁸⁷ Het Handboek Verzorgd Nederlands over de ANS, blz 466 - Klein, Visscher. Handboek verzorgd Nederlands ..., Groningen: M. Nijhoff, c1992, p. 235-236.

⁸⁸ Alle voorbeelden en informatie uit Klein, Visscher. Handboek verzorgd Nederlands ..., Groningen: M. Nijhoff, c1992, p. 235-236.

⁸⁹ Het online woordenboek VanDale.nl, <<http://vandale.nl>>

gebruik van tempora een beetje anders dan bij het gebruik van *nadat*. Bij het gebruik van *nadat* zijn de tempora volgens De Algemene Nederlandse Spraakkunst⁹⁰, Het Handboek Verzorgd Nederlands⁹¹ en Grammatik der Deutschen Sprache⁹² als volgt:

NEDERLANDS		DUITS	
Nadat		Nachdem	
Hoofdzin	Bijzin	Hoofdzin	Bijzin
1) Imperfectum	Plusquamperfectum	1) Imperfectum	Plusquamperfectum
2) Presens	Perfectum ⁹³	3) Presens	Perfectum
4) Futurum simplex	Perfectum	4) Futurum simplex	Perfectum

- 1) Nadat Wil en Ger elkaar het ja-woord **hadden gegeven, applaudisseerden** alle bruiloftsgasten.⁹⁴ - Nachdem Will und Ger die Gelübde **ausgetauscht hatten, applaudierten** alle Hochzeitsgäste. (**plusquamperfectum – imperfectum**)
- 2) Nadat het werk **is afgemaakt, gaan** we naar de kroeg.⁹⁵ - Nachdem die Arbeit beendet ist, gehen wir in die Kneipe. (**perfectum – presens**)
- 3) Nachdem wir in der Stadt **angekommen sind, suchen** wir uns ein Hotelzimmer. - Na aankomst in de stad, zoeken we naar een hotelkamer. (**perfectum – presens**)

⁹⁰ Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997.

⁹¹ Het Handboek Verzorgd Nederlands over de ANS, blz 466 - Klein, Visscher. Handboek verzorgd Nederlands ..., Groningen: M. Nijhoff, c1992, p. 234-236.

⁹² Schulz, Dora e.a. Grammatik der deutschen Sprache., München: Max Hueber Verlag, 1978.

⁹³ Deze variant wordt in Het Handboek Verzorgd Nederlands aangevoerd, maar in ANS wordt die helemaal niet vermeld.

⁹⁴ <<https://onzetaal.nl/taaladvies/advies/nadat-hij-het-doelpunt-maakte-had-gemaakt>>, gebruikt op 29 maart 2015

⁹⁵ <<https://onzetaal.nl/taaladvies/advies/nadat-hij-het-doelpunt-maakte-had-gemaakt>>, 29 maart 2015

- 4) Nadat we met hem hebben gesproken, zullen we de zaak oplossen. -
Nachdem wir mit ihm gesprochen haben, werden wir die Angelegenheit
klären. (perfectum – futurum simplex)⁹⁶

2.3.2. NA

Na leidt een beknopte bijzin⁹⁷ in. Dit voegwoord kan ook als een voorsetzel gebruikt worden.

- *Na* me geschoren te hebben, neem ik altijd wat after-shave. (voegwoord)⁹⁸
- *Na* regen komt zonschijn. (voorsetzel)

De beknopte zinnen met *na* worden altijd met een voltooide tijd gebruikt.⁹⁹

- *Na* het schilderij uitvoerig bestudeerd te hebben, deelde hij mee dat het om een werk van Filarski ging.¹⁰⁰

Het voegwoord *na* heeft in het Duits geen tegenhanger. De Duitse taal kent deze verkorting van de temporele zinnen¹⁰¹ niet. *Na* wordt in het Duits met behulp van *nadat* uitgedrukt:

⁹⁶ Alle voorbeelden uit Helbig, Gerhard e.a. *Deutsche Grammatik ...*, Berlin: Langenscheidt, c2001, p. 410.

⁹⁷ Een beknopte bijzin is een bijzin zonder het werkwoord – in plaats van de persoonsvorm wordt een infinitief of een deelwoord gebruikt <http://taaladvies.net/taal/advies/term/12/beknopte_bijzin/>, gebruikt op 27 maart 2015

⁹⁸ Haeseryn, Walter. *Algemene Nederlandse spraakkunst*. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 554.

⁹⁹ Klein, Visscher. *Handboek verzorgd Nederlands ...*, Groningen: M. Nijhoff, c1992, p. 234.

¹⁰⁰ Alle voorbeelden en informatie uit Klein, Visscher. *Handboek verzorgd Nederlands ...*, Groningen: M. Nijhoff, c1992, p. 234.

¹⁰¹ Het Duits kent verkortingen met *um/statt/ohne* + *inf.* met *zu*, maar geen verkorting van de temporele zinnen

- Na gewerkt te hebben ... = Nachdem er gearbeitet hatte ...¹⁰²

- 1) Na gewerkt te hebben, kookte ze de hele avond voor haar kinderen.
(perfectum – imperfectum)
- 2) Na te hebben gekookt, gaat ze altijd naar bed. (perfectum – presens)

2.3.3. ZODRA

Zoals *nadat* of *na*, situeert *zodra* de werking voor of na het spreekmoment of duidt een herhaalde werking aan.

- *Zodra* ik morgen opgestaan ben, zal ik de boel opruimen.¹⁰³

Er bestaat nog een variant van *zodra*, eigenlijk *van zodra*. Dit voegwoord kunnen we tot de standaardtaal in België rekenen.¹⁰⁴

- *Van zodra* we uw brief ontvangen, sturen we de bestelling op. (in België)
- *Zodra* hij Linda ziet, begint hij zich vreemd te gedragen. (Standardtaal in het hele taalgebied)

Zoals hierboven reeds vermeld, is het Duitse equivalent het voegwoord *sobald* (zeldzamer *sowie*). Ook *sobald* (*sowie*) kan de voortijdigheid alsook de gelijktijdigheid uitdrukken. Bij de voortijdigheid wordt *sobald* gebruikt voor twee situaties, die onmiddellijk op elkaar volgen en wanneer het werkwoord in de bijzin perfectief is. De tempora worden gebruikt als bij *als* en *wenn* (*toen* en *als*).

¹⁰² Het online woordenboek VanDale.nl, <<http://vandale.nl>>

¹⁰³ Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 554.

¹⁰⁴ Samen met de voorbeelden uit <http://taaladvies.net/taal/advies/vraag/832/van_zodra_zodra/>, gebruikt op 5 maart 2015.

NEDERLANDS		DUITS			
Zodra		Sobald			
	Hoofdzin	Bijzin		Hoofdzin	Bijzin
1)	Futurum simplex	Perfectum	1)	Futurum simplex	Perfectum
2)	Presens	Perfectum	2)	Presens	Perfectum
			3)	Imperfectum	Plusquamperfectum

- 1) Zodra ik morgen opgestaan ben, zal ik de boel opruimen. - Sobald ich morgen aufgestanden bin, werde ich aufräumen. (perfectum – futurum simplex)¹⁰⁵
- 2) Sobald Paul die Prüfung gemacht hat, beginnt er seine Arbeit.¹⁰⁶- Zodra Paul het examen heeft gemaakt, begint hij met werken. (perfectum – presens)
- 3) Sobald Paul seine Prüfung gemacht hatte, begann er seine Arbeit in einer Fabrik.¹⁰⁷ - Zodra Paul zijn examen had gedaan, begon hij te werken in een fabriek. (plusquamperfectum – imperfectum)

2.3.4. TOEN

„Na het voegwoord *toen* in de hier bedoelde functie wordt alleen het plusquamperfectum gebruikt; de werking wordt vóór het spreekmoment gesitueerd.

¹⁰⁵ Het Nederlandse voorbeeld uit Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 554.

¹⁰⁶ Het Duitse voorbeeld uit Schulz, Dora e.a. Grammatik der deutschen Sprache., München: Max Hueber Verlag, 1978, p. 307.

¹⁰⁷ Het Duitse voorbeeld uit Schulz, Dora e.a. Grammatik der deutschen Sprache., München: Max Hueber Verlag, 1978, p. 307.

(...)“¹⁰⁸

- *Toen* hij die baan gekregen had, is hij in Nijmegen komen wonen.

In het Duits wordt de voortijdigheid die in het Nederlands met het voegwoord *toen* wordt uitgedrukt met behulp van *als* gevormd. *Als* wordt voor de uitdrukking van een eenmalige situatie in de verleden tijd gebruikt en heeft de functie van *nachdem*.¹⁰⁹

- Toen de zon was opgekomen, begonnen ze met de beklimming.
 - Als die Sonne aufgegangen war, begannen sie mit dem Aufstieg.
- Toen het pistool afging, sprongen de zwemmers in het water.
 - Als der Startschuss ertönte, sprangen die Schwimmer ins Wasser.¹¹⁰

NEDERLANDS		DUITS	
Toen		Als	
Hoofdzin	Bijzin	Hoofdzin	Bijzin
1)	Imperfectum Plusquamperfectum	1)	Imperfectum Plusquamperfectum
2)	Imperfectum Imperfectum	2)	Imperfectum Imperfectum
3)	Perfectum Plusquamperfectum		

- 1) Toen de zon opgegaan was, begonnen ze te beklimmen. - Als die Sonne aufgegangen war, begannen sie mit dem Aufstieg. (**plusquamperfectum – imperfectum**)

¹⁰⁸ Samen met het voorbeeld uit Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 554.

¹⁰⁹ Helbig, Gerhard e.a. Deutsche Grammatik ..., Berlin: Langenscheidt, c2001, p. 401.

¹¹⁰ Beide Duitse voorbeelden uit Helbig, Gerhard e.a. Deutsche Grammatik ..., Berlin: Langenscheidt, c2001, p. 401.

- 2) Toen het pistool **afging**, **sprongen** de zwemmers in het water. - Als der Startschuss **ertönte**, **sprangen** die Schwimmer ins Wasser.¹¹¹ (**imperfectum – imperfectum**)
- 3) Toen hij die baan **gekregen had**, **is** hij in Nijmegen **komen wonen**.¹¹² (**plusquamperfectum – perfectum**)

2.3.5. NU

„Het voegwoord *nu* situeert de werking op of vóór het spreekmoment, waarbij in de bijzin respectievelijk het perfectum en het plusquamperfectum gebruikt worden.“¹¹³

- Nu ik dit allemaal gehoord heb, begrijp ik het veel beter.
- Nu Julius Caesar Gallië veroverd had, kon hij zijn aandacht beter op de binnenlandse politiek richten.

Nu kan als voegwoord en als bijwoord gebruikt worden.

- Het wordt echt winter in de stad, nu het weer kouder wordt. (voegwoord)
- Kan je nu je mond houden? (bijwoord)

„Als nu een onderschikkend voegwoord is, kan het gevolgd worden door dat:

- Nu dat Marie er niet is, kunnen wij vrijuit praten.“¹¹⁴

¹¹¹ Beide Duitse voorbeelden uit Helbig, Gerhard e.a. Deutsche Grammatik ..., Berlin: Langenscheidt, c2001, p. 401.

¹¹² Het voorbeeld uit Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 554.

¹¹³ Samen met de voorbeelden Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 544-545.

¹¹⁴ Klein, Visscher. Handboek verzorgd Nederlands ..., Groningen: M. Nijhoff, c1992, p. 263.

Zoals reeds vermeld, kan *nu* in het Duits niet door een voegwoord vervangen worden.

- Nu ik dit allemaal gehoord heb, begrijp ik het veel beter.
 - Jetzt, wenn ich es alles gehört habe, verstehe ich es viel besser.
- Nu hij rijk is.
 - Nun, da er reich ist.¹¹⁵

NEDERLANDS

Nu		
	Hoofdzin	Bijzin
1)	Presens	Perfectum
2)	Imperfectum	Plusquamperfectum

- 1) Nu ik dit allemaal **gehoord heb**, **begrijp** ik het veel beter. (**perfectum – presens**)
- 2) Nu Julius Caesar Gallië **veroverd had**, **kon** hij zijn aandacht beter op de binnenlandse politiek richten.¹¹⁶ - Jetzt, wenn Julius Cäsar Gallien erobert hatte, konnte er sich besser auf die Innenpolitik konzentrieren. (**plusquamperfectum – imperfectum**)

¹¹⁵ Dit voorbeeld wordt in het online Woordenboek VanDale.nl gegeven, maar het Duitse „nu“ is in dit geval geen voegwoord, omdat „nu“ allee de functie van een bijwoord of partikel heeft. [CYFFKA, Andreas. *PONS Grosswörterbuch Deutsch als Fremdsprache (rund 77000 Stichwörter und Wendungen)*. 1. Aufl. Stuttgart: Klett Sprachen, 2006, p. 998.]

¹¹⁶ Voorbeeld uit Haeseryn, Walter. *Algemene Nederlandse spraakkunst*. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 555.

2.3.6. ALS / WANNEER

“De voegwoorden *als* en (in formeel taalgebruik) *wanneer* situeren de werking vóór het spreekmoment (perfectum in de bijzin, historisch presens in de rompzin) (zie voorbeeld (1)) dan wel na het spreekmoment (zie (2)), of duiden een herhaalde werking aan (zie (3)).”¹¹⁷

- 1) *Wanneer* Julius Caesar Gallië veroverd heeft, kan hij zijn aandacht beter op de binnenlandse politiek richten.
- 2) *Als* het ruimteschip over drie jaar in de omgeving van Jupiter gekomen zal zijn, zal de koers gecorrigeerd worden.
- 3) Het is altijd hetzelfde: net *als* ik alles opgeruimd heb, komen de kinderen binnen en kan ik weer opnieuw beginnen.

Zoals gezegd, *wanneer* kan als een voegwoord gebruikt worden, maar ook als een bijwoord.

- Wanneer kom je thuis? (bijwoord)
- Wanneer hij komt is niet bekend. (voegwoord)

Als en *wanneer* kunnen in het Duits door *wenn*¹¹⁸ vervangen worden. Ze drukken allemaal het einde van een gebeurtenis uit.

- Hij leest de krant, wanneer hij zijn ontbijt heeft gehad. (**presens – perfectum**)
 - Er liest die Zeitung, wenn er gefrühstückt hat.

¹¹⁷ Samen met de voorbeelden uit Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 555.

¹¹⁸ Het online woordenboek VanDale.nl, <<http://vandale.nl>>

- Wanneer het bezoek is gekomen, beginnen we met het eten.
 - Wenn der Besuch gekommen ist, beginnen wir mit dem Essen.
- Wanneer vader thuiskomt, eten we. (**presens – presens**)
 - Wenn der Vater nach Hause kommt, essen wir.¹¹⁹

Het gebruik van de tempora is als volgt:

NEDERLANDS			DUITS		
	Als / Wanneer			Wenn	
	Hoofdzin	Bijzin		Hoofdzin	Bijzin
1)	Presens	Perfectum	1)	Presens	Perfectum
2)	Presens	Presens	2)	Presens	Presens

- 1) Wanneer het bezoek is gekomen, beginnen we met het eten. - Wenn der Besuch gekommen ist, beginnen wir mit dem Essen.¹²⁰ (**perfectum – presens**)
- 2) Wanneer vader thuiskomt, eten we. - Wenn der Vater nach Hause kommt, essen wir.¹²¹ (**presens – presens**)

¹¹⁹ Alle Duitse voorbeelden uit Helbig, Gerhard e.a. Deutsche Grammatik ..., Berlin: Langenscheidt, c2001, p. 414.

¹²⁰ Het Duitse voorbeeld uit Helbig, Gerhard e.a. Deutsche Grammatik ..., Berlin: Langenscheidt, c2001, p. 414.

¹²¹ Alle Duitse voorbeelden uit Helbig, Gerhard e.a. Deutsche Grammatik ..., Berlin: Langenscheidt, c2001, p. 414.

2.3.7. Samenvatting

Nederlands	Duits
Nadat	Nachdem
Na	X Nachdem
Zodra	Sobald (Sowie)
Toen	Als
Nu	X nun, da jetzt
Als / Wanneer	Wenn
	Seit(dem)
	Kaum dass

Aan dit overzicht kan men zien, dat er twee Duitse voegwoorden van tijd niet zijn behandeld, namelijk *seit(dem)* en *kaum dass*. Deze twee voegwoorden van tijd hebben bij de uitdrukking van voortijdigheid geen vertegenwoordiging tussen de Nederlandse voegwoorden van tijd.

Seit(dem) is een voegwoord, dat al bij de gelijktijdigheid beschreven werd. Die voegwoord drukt naast de gelijktijdigheid ook de voortijdigheid uit.

DUIITS

	Seit(dem)	
	Hoofdzin	Bijzin
1)	Presens	Perfectum
2)	Imperfectum/perfectum	Plusquamperfectum

Als het gebeuren in de bijzin een “perfectief” karakter heeft, beschrijft het gebeuren het tijdstip, waarop het gebeuren in de hoofdzin begonnen is:¹²²

- 1) Seitdem ich mein Auto gekauft habe, muss ich nicht mehr so früh aufstehen.
- Sinds ik mijn auto heb gekocht, hoef ik niet meer zo vroeg op te staan.
(perfectum – presens)
- 2) Seitdem ich mein Auto gekauft hatte, musste (habe) ich nicht mehr so früh aufstehen (müssen). - Sinds ik mijn auto had gekocht, moest (heb) ik niet meer zo vroeg opstaan (gemoeten). **(plusquamperfectum – imperfectum/perfectum)**

Kaum dass heeft de betekenis van *nauwelijks*, maar komt in het Nederlands niet voor als voegwoord van tijd.

DUITS

Kaum dass		
	Hoofdzin	Bijzin
1)	Imperfectum	Plusquamperfectum
2)	Imperfectum	Imperfectum

- 1) Kaum dass das Klingelzeichen ertönt war, strömten die Kinder aus dem Klassenzimmer. - Nauwelijks had de bel geklonken of de kinderen stroomden de klas uit. **(plusquamperfectum – imperfectum)**
- 2) Sie begannen zu essen, kaum dass das Essen auf dem Tisch stand.¹²³ – Ze begonnen al met eten, toen de maaltijd nog maar nauwelijks op tafel stond. **(imperfectum – imperfectum)**

¹²² Het Duitse voorbeeld uit Schulz, Dora e.a. Grammatik der deutschen Sprache., München: Max Hueber Verlag, 1978, p. 305.

¹²³ Beide Duitse voorbeelden uit Helbig, Gerhard e.a. Deutsche Grammatik ..., Berlin: Langenscheidt, c2001, p. 408.

2.4. De natijdigheid (Die Nachzeitigkeit)

Met het begrip “de natijdigheid” wordt volgende situatie bedoeld: Het gebeuren in de bijzin volgt op het gebeuren in de hoofdzin. De tempora zijn vergelijkbaar met de tempora die bij de uitdrukking van de gelijktijdigheid gebruikt worden:¹²⁴

- Hij bleef in München tot hij met zijn studie klaar was. (**imperfectum – imperfectum**)
 - Er blieb in München, bis er mit seinem Studium fertig war.
- Ze brengt het kind naar de peuterschool voordat ze naar het werk gaat. (**presens – presens**)¹²⁵
 - Sie bringt das Kind in den Kindergarten, bevor sie zur Arbeit geht.

De gebruikte tempora zijn omgekeerd als die bij de voortijdigheid:

- De boeren hadden hun werk gedaan voordat de zon onderging. (**plusquamperfectum – imperfectum**)
 - Die Bauern hatten die Arbeit beendet, ehe die Sonne unterging.
- Toen hij thuis kwam, had zijn vrouw een ontbijt bereid. (**imperfectum – plusquamperfectum**)
 - Als er nach Hause kam, hatte seine Frau ein Frühstück vorbereitet.
- De boeren hebben het werk klaargemaakt voordat de zon ondergaat. (**perfectum – presens**)
 - Die Bauern haben die Arbeit beendet, ehe die Sonne untergeht.

¹²⁴ Mijn vertaling. Helbig, Gerhard e.a. Deutsche Grammatik ..., Berlin: Langenscheidt, c2001, p. 143.

¹²⁵ Het Duitse voorbeeld uit Helbig, Gerhard e.a. Deutsche Grammatik ..., Berlin: Langenscheidt, c2001, p. 143.

In het Nederlands kunnen volgende voegwoorden van tijd de gelijktijdigheid uitdrukken¹²⁶: *Voor(dat)*, *eer(dat)*, *aleer / vooraleer*, *alvorens*, *tot / totdat*.

In het Duits kunnen volgende voegwoorden van tijd de gelijktijdigheid uitdrukken¹²⁷: *Bis*, *bevor*, *ehe*.

2.4.1. VOOR(DAT)

Voor(dat) wordt gebruikt voor een situatie, waar het gebeuren in de bijzin volgt op het gebeuren in de hoofdzin. “Bij *voor* zijn de klemtoontekens mogelijk (*vóór*), maar het is aan te raden om geen klemtoontekens te gebruiken.”¹²⁸

- Voor(dat) mijn man 's morgens naar zijn werk gaat, laat hij de hond uit.¹²⁹

Voordat kent de Duitse equivalenten *bevor* en *ehe*¹³⁰.

- Kinderen kunnen al tellen, voordat ze kunnen lezen. (**presens – presens**)
 - Kinder können schon zählen, bevor sie lesen können.
- Voordat je weer boos wordt: ik heb het niet gedaan.¹³¹
 - Bevor du wieder sauer wirst: Ich hab es nicht getan.
- Voordat hij gaat werken, brengt hij zijn kind naar de peuterschool.¹³²

¹²⁶ Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 554.

¹²⁷ Duden: Die Grammatik ..., Mannheim: Dudenverlag, 2005, p. 634.

¹²⁸ <http://taaladvies.net/taal/advies/vraag/1217/vr_voor/>, gebruikt op 5 maart 15

¹²⁹ Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 549.

¹³⁰ Het online woordenboek VanDale.nl, <<http://vandale.nl>>

¹³¹ Beide voorbeelden uit <<http://www.mijnwoordenboek.nl/vertaal/NL/DE/voordat>>, gebruikt 30 maart 15.

- Ehe er zur Arbeit geht, bringt er das Kind in den Kindergarten.

De gebruikte tempora:

	NEDERLANDS		DUITS	
	Voor(dat)		Bevor, ehe	
	Hoofdzin	Bijzin	Hoofdzin	Bijzin
1)	Presens	Presens	Presens	Presens
2)	Imperfectum	Imperfectum	Imperfectum	Imperfectum

- 1) Voor(dat) ik 's avonds ga slapen, lees ik de krant. – Bevor ich abends zu schlafen gehe, lese ich die Zeitung. (presens – presens)
- 2) Voor(dat) ik wat zeggen kon, was jij al weer weg. – Bevor ich etwas sagen konnte, warst du schon wieder weg. (imperfectum – imperfectum)

2.4.2. EER(DAT)

“Eer(dat) geeft een tijdstip aan voor hetwelk iets anders plaatsheeft.

- Eerdat hij tevreden was, moest er nog veel verbeteren.¹³³

Eer is een synoniem van voordat:

- Het duurde lang eer ik zijn grappen waarderen kon.¹³⁴

¹³² Het Duitse voorbeeld uit Helbig, Gerhard e.a. Deutsche Grammatik ..., Berlin: Langenscheidt, c2001, p. 410.

¹³³ <<http://nl.wiktionary.org/wiki/eerdat>>, geruikt op 5 maart 2015.

„De voegwoorden *voor(dat)* en vooral *eer(dat)* worden ook gebruikt om uit te drukken dat men het in de bijzin vermelde als negatief ervaart, bijv.:

- Ik moet wel heel ver heen zijn *eer* ik een Nederlandse grammatica ga schrijven.¹³⁵

Omdat *eer* een synoniem van *voordat* is, zijn de Duitse equivalenten weer *ehe* en *bevor*, die boven al werden beschreven en het gebruik van tempora is ook hetzelfde.

NEDERLANDS		DUITS	
Eer(dat)		Bevor, ehe	
Hoofdzin	Bijzin	Hoofdzin	Bijzin
Presens	Presens	Presens	Presens
Imperfectum	Imperfectum	Imperfectum	Imperfectum

- 1) Eerdat we hiermee klaar zijn, moeten we nog heel wat werk verzetten.¹³⁶ - Bevor wir damit fertig sind, müssen wir noch viel arbeiten. (**presens – presens**)
- 2) Het duurde lang eer ik zijn grappen waarderen kon. - Es dauerte lange, bevor ich seine Witze schätzen konnte. (**preteritum – preteritum**)

¹³⁴ <<http://nl.wiktionary.org/wiki/eer>>, geruikt op 5 maart 2015.

¹³⁵ Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 550.

¹³⁶ Het Nederlandse voorbeeld uit Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 550.

2.4.3. ALEER / VOORALEER

De voegwoorden *aleer* en *vooraleer* behoren tot formeel taalgebruik. Beide zijn weer synoniemen van *voordat* en *eer* (*bevor* en *ehe*). “*Vooraleer* is ook regionaal (het komt met name in België buiten formeel taalgebruik voor).”¹³⁷

NEDERLANDS		DUITS	
Aleer, Vooraleer		Bevor, ehe	
Hoofdzin	Bijzin	Hoofdzin	Bijzin
Presens	Presens	Presens	Presens
Imperfectum	Imperfectum	Imperfectum	Imperfectum

- 1) Vooraleer ik dit stuk onderteken, wens ik eerst mijn adviseurs te raadplegen. (formeel, regionaal)¹³⁸ - Ehe ich dieses Stück unterschreibe, wünsche ich zuerst meine Berater zurate zu ziehen. (**presens – presens**)
- 2) Aleer de grens van het beloofde land overschreden werd, stierven er drie pioniers. (formeel) - Bevor die Grenze aus dem gelobten Land durchquert wurde, starben drei Pioniere. (**preteritum – preteritum**)

2.4.4. ALVORENS

Alvorens is een synoniem van *voor(dat)*, *eer(dat)*, *aleer* en *vooraleer* (*bevor* en *ehe*). Het is het laatste voegwoord dat tot de formele taal behoort. “Het voegwoord *alvorens* kan zowel een gewone als een beknopte bijzin inleiden.”¹³⁹

- Alvorens naar Ghana te gaan had ze veel gelezen over de Ashanti.¹⁴⁰

¹³⁷ Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 549.

¹³⁸ Beide voorbeelden uit Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 550.

¹³⁹ Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 550.

NEDERLANDS

DUITS

Aler, Vooraleer		Bevor, ehe	
Hoofdzin	Bijzin	Hoofdzin	Bijzin
Presens	Presens	Presens	Presens
Imperfectum	Imperfectum	Imperfectum	Imperfectum

- 1) Alvorens u het pak **opent**, **moet** u goed schudden.¹⁴¹ - Bevor Sie die Packung **öffnen**, **müssen** Sie gut schütteln. (**presens – presens**)
- 2) Alvorens hij te bed **ging**, **dronk** hij eerst nog een kop rooibosthee.¹⁴² - Bevor er ins Bett **ging**, **trank** er zuerst eine Tasse Rooibos-Tee. (**preteritum – preteritum**)

2.4.5. TOT / TOTDAT

„Bij de voegwoorden *tot* en *totdat* valt het einde van de in de rompzin uitgedrukte werking samen met het begin van wat in de bijzin wordt aangeduid.“¹⁴³

- Piet boent de vloer *totdat* hij glimt.¹⁴⁴

„In de betekenis 'tot het moment dat' is zowel *totdat* als *tot* correct.“¹⁴⁵

Het Duitse equivalent is in dit geval het voegwoord *bis*¹⁴⁶.

¹⁴⁰ <<http://www.dutchgrammar.com/nl/?n=WordOrder.64>>, gebruikt op 7 maart 2015.

¹⁴¹ Het online woordenboek Muiswerk.nl <<http://muiswerk.nl>>

¹⁴² <<http://nl.wiktionary.org/wiki/alvorens>>, gebruikt op 5 maart 2015.

¹⁴³ Haeseryn, Walter. Algemene Nederlandse spraakkunst. 2., Deurne: Wolters Plantyn, 1997, p. 550.

¹⁴⁴ <<http://nl.wiktionary.org/wiki/totdat>>, gebruikt op 5 maart 2015.

¹⁴⁵ <<http://www.taaltelefoon.be/tot-totdat>>, gebruikt op 7 maart 2015.

¹⁴⁶ Het online woordenboek VanDale.nl, <<http://vandale.nl>>

- Ik wacht op je tot je terugkomt. (**presens – presens**)
 - Ich warte auf dich, bis du wiederkommst.

	NEDERLANDS		DUITS	
	Tot / Totdat		Bis	
	Hoofdzin	Bijzin	Hoofdzin	Bijzin
1)	Presens	Presens	Presens	Presens
2)	Imperfectum	Imperfectum	Imperfectum	Imperfectum

- 1) Bis der Regen aufhört, bleibst du hier. - Tot het ophoudt met regenen, blijf je hier. (**presens – presens**)
- 2) Er stand am Ufer, bis das Boot außer Sicht war. - Hij stond aan de oever tot de boot uit het zicht was. (**imperfectum, imperfectum**)

2.4.6. Samenvatting

Nederlands	Duits
Voor(dat)	Bevor, ehe
Eer(dat)	Bevor, ehe
Aleer / Vooraleer	Bevor, ehe
Alvorens	Bevor, ehe
Tot / totdat	Bis

Aan dit overzicht kan men zien, dat er veel meer Nederlandse dan Duitse voegwoorden van tijd zijn, die natijdigheid kunnen beschrijven. De twee Duitse voegwoorden *bevor* en *ehe* staan in dit geval voor vijf Nederlandse voegwoorden van tijd, namelijk voor(dat), eer(dat), aleer, vooraleer en alvorens. Hier moet men opmerken, dat de meeste van deze Nederlandse conjuncties niet meer gebruikt worden.

3. Conclusie

In de bijlage vindt u een complete samenvatting van alle in deze scriptie beschreven voegwoorden van tijd. Ik heb getracht een zo goed mogelijke beschrijving te geven van de voegwoorden van tijd in het Nederlands en het Duits. Dit was niet altijd makkelijk. Mijn belangrijkste bron voor de beschrijving van de Nederlandse conjuncties waren De Algemene Nederlandse Spraakkunst (ANS) en Het Handboek Verzorgd Nederlands. Voor de Duitse voegwoorden van tijd heb ik de grammatica van Helbig en Buscha, Deutsche Grammatik: ein Handbuch für den Ausländerunterricht geraadpleegd. Ik ben begonnen met het ordenen en beschrijven van de Nederlandse voegwoorden van tijd. Ik heb meerdere grammatica's vergeleken en gezien dat het aantal behandelde voegwoorden van tijd verschilt per grammatica. Als bron heb ik uiteindelijk voor de ANS gekozen, omdat in deze grammatica het grootste aantal voegwoorden wordt behandeld. Al snel heb ik moeten vaststellen, dat in geen enkele grammatica een compleet overzicht van de Nederlandse voegwoorden van tijd te vinden is. Ik heb mijn informatie uit verschillende grammatica's bijeen moeten sprokkelen. Ik heb gemerkt dat over de voegwoorden van tijd niet veel informatie beschikbaar is in de Nederlandse grammatica's. De voorbeeldzinnen op het internet zijn dan ook een minstens zo belangrijke bron voor mij geweest. In de Duitse grammatica's is over het algemeen veel meer informatie over de voegwoorden van tijd en de gebruikte tempora te vinden. Nadeel is, dat de grammatica's in hun uitleg vaak erg van elkaar verschillen, in ieder geval duidelijk meer dan de Nederlandse grammatica's, wat wel eens verwarrend kan zijn. Voor zowel de Nederlandse als de Duitse grammatica's geldt, dat vaak maar een beperkt aantal conjuncties wordt vermeld en dat een duidelijke beschrijving hiervan ontbreekt. Een ander probleem dat ik tegenkwam was de Nederlandse terminologie. Hier was de vraag, of ik de Nederlandse equivalenten voor Vorzeitigkeit, Gleichzeitigkeit en Nachzeitigkeit überhaupt kon gebruiken, aangezien deze termen in Nederlandse grammatica's eigenlijk alleen met betrekking tot het Latijn worden gebruikt. De grootste moeite had ik met het beschrijven van de gebruikte tempora. Over dit onderwerp is in Duitsland veel gepubliceerd en ik heb dan ook genoeg duidelijke en bruikbare informatie kunnen verzamelen. Wat de Nederlandse tempora betreft, heb ik in geen enkele grammatica een volledig overzicht kunnen vinden. Dit overzicht heb ik zelf moeten samenstel-

len aan de hand van de gegeven voorbeelden in de verschillende door mij geraadpleegde grammatica's. Het overzicht in mijn scriptie kan dan ook gezien worden als een samenvatting van alle beschikbare informatie over dit onderwerp.

Aan het begin van deze bachelorscriptie heb ik drie vragen gesteld: Hoe worden de voegwoorden van tijd in het Nederlands onderverdeeld? Is er een verschil in het aantal voegwoorden van de tijd tussen deze twee talen? Wat zijn de Duitse equivalenten van de Nederlandse voegwoorden van tijd? Alle vragen worden in de scriptie beantwoord en beschreven. De voegwoorden van tijd worden in het Nederlands in drie groepen verdeeld: De voegwoorden van tijd, die uitdrukken dat het gebeuren in de hoofd- en bijzin gelijktijdig loopt (gelijktijdigheid), de voegwoorden van tijd, die uitdrukken dat het gebeuren in de bijzin voor het gebeuren in de rompzin plaatsvindt (voortijdigheid) en de voegwoorden van tijd, die uitdrukken dat het gebeuren in de bijzin volgt op het gebeuren in de rompzin (natijdigheid). Dezelfde verdeling is er ook in de Duitse taal.

Bij mijn onderzoek heb ik vastgesteld, dat het aantal voegwoorden van tijd in het Nederlands niet gelijk is aan het aantal voegwoorden van tijd in het Duits. Het Nederlands bevat 19 voegwoorden van tijd, het Duits kent er 16. Mijn hypothese was, dat één Duits voegwoord daardoor meerdere Nederlandse tegenhangers (met dezelfde betekenis) zou moeten hebben. Uit mijn onderzoek blijkt dat dit inderdaad het geval is, maar dat ook het omgekeerde kan voorkomen: meerdere Duitse voegwoorden worden in het Nederlands slechts door één enkel voegwoord vertegenwoordigd. De twee Duitse voegwoorden *bevor* en *ehe* hebben in het Nederlands vijf tegenhangers: *voor(dat)*, *eer(dat)*, *alvorens*, *aleer* en *vooraleer*. (Hoewel deze laatste twee in het dagelijkse spraakgebruik niet meer voorkomen). Ook zijn er Duitse voegwoorden van tijd, die geen tegenhangers in het Nederlands hebben en omgekeerd: de Duitse voegwoorden *kaum dass* en *seit(dem)* of het Nederlandse voegwoord *nu*. In dit geval worden voegwoorden in de ene taal door voorzetsels in de andere taal vervangen. Dit betekent, dat mijn hypothese deels waar was, maar ik heb er geen rekening mee gehouden dat, hoewel de Duitse taal minder voegwoorden van tijd dan de Nederlandse bevat, meerdere Duitse voegwoorden als vertaling

van één enkel Nederlands voegwoord kunnen dienen (*terwijl - während, indem, indessen*). Al de Duitse equivalenten werden in de bachelorscriptie beschreven en zijn in de bijlage nogmaals samengevat.

Mijn tweede hypothese was dat de gebruikte tempora in beide talen meestal dezelfde zijn. Dit omdat de grammatica van beide talen zeer vergelijkbaar is. Mijn conclusie is als volgt: Bij de uitdrukking van de gelijktijdigheid is dit inderdaad meestal het geval. Het enige verschil in het gebruik van de tempora bij de gelijktijdigheid is bij de voegwoorden *toen* en *als*. Het lijkt dat het Nederlands het gebruik van het perfectum na het gebruik van *toen* toestaat, maar het Duits niet. Bij de natijsdigheid is het gebruik van de tempora bij alle voegwoorden dezelfde, de hypothese werd weer bevestigd. Bij het gebruik van de tempora bij de voortijdigheid werd de hypothese ook min of meer bevestigd. Er zijn combinaties van voegwoorden van tijd waarbij de tempora gelijk zijn: *Nadat – nachdem, wanneer/als – wenn* en er zijn ook combinaties waarbij een verschil in het gebruik van de tempora bestaat: *Zodra – sobald/sowie, toen – als*.

Volgens mij is het noodzakelijk de grammatica's van een bepaalde taal te verenigen en te voorzien van extra informatie, omdat het zoeken naar de juiste informatie (in ieder geval wat de voegwoorden van tijd betreft) gecompliceerd en tijdrovend werk is. Toch heb ik van het schrijven van deze scriptie genoten, en een volgende keer zou ik graag een ander soort van grammaticaal verschijnsel beschrijven.

Literatuurlijst

Monografieën

- STEVENSON, Victor. *Atlas van de Europese talen: I gnej kgf gpkul' "Ontwikkeling*. Spectrum, ISBN 90-274-7407-9.
- COMRIE, Bernard, Stephen MATTHEWS a Maria POLINSKY. *Atlas jazym < vznik a vývoj jazyků napříč celým světem*. Vyd. 1. V Praze: Metafora, 2007, ISBN 9788073591298.
- HAESERYN, Walter. *Algemene Nederlandse spraakkunst*. 2., geheel herziene druk. Deurne: Wolters Plantyn, c1997, 2 v. (1717 p.). ISBN 90-309-0043-1.
- BAKX, José, JETTEN a Liesbet KOREBRITS. *Grammatica in gebruik: Nederlands voor anderstaligen*. Leer- en oefenboek. 2e, gewijzigde druk. Amsterdam/Antwerpen: Intertaal, 1997, 160 p. ISBN 90-5451-0579.
- KRIJTOVÁ, Olga a Jana ČERVENKOVÁ. *Učebnice nizozemštiny*. 3. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2008, 368 p. ISBN 978-802-4614-359.
- VANDEPUTTE, Omer a Olga KRIJTOVÁ. *Nizozemština: jazyk dvaceti miliónů Nizozemců a Vlámů*. Rekkem: Stichting Ons Erfdeel, 1993, 64 p. Stichting Ons Erfdeel, 24. ISBN 90-708-3145-7
- VANDEPUTTE, Omer. *Nederlands: het verhaal van een taal*. Rekkem: Stichting Ons Erfdeel, c1997, 80 p. ISBN 9075862091.
- BALK-SMIT DUYZENTKUNST, F. *Grammatica van het Nederlands*. Den Haag: Sdu, c2000, 244 p. ISBN 90-579-7070-8.
- KLEIN, M a M VISSCHER. *Handboek verzorgd Nederlands: spellingregels, stijladviezen*. Groningen: M. Nijhoff, c1992, 398 p. ISBN 90-014-7185-4.
- ERBEN, Johannes. *Abriss der deutschen Grammatik*. 8. unveränd. Aufl. Berlin: Akademie, 1965, 316 p.

- CYFFKA, Andreas. *PONS Grosswörterbuch Deutsch als Fremdsprache [rund 77000 Stichwörter und Wendungen]*. 1. Aufl. Stuttgart: Klett Sprachen, 2006, ISBN 9783125170445.
- HELBIG, Gerhard a Joachim BUSCHA. *Deutsche Grammatik: ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Berlin: Langenscheidt. ISBN 978-346-8494-932.
- ERBEN, Johannes. *Deutsche Grammatik: Ein Abriß*. München: Max Hueber Verlag, 1980. 12. Auflage. ISBN 3-19-001713-1.
- SCHULZ, Dora a Heinz GRIESBACH. *Grammatik der deutschen Sprache*. 11. Aufl. München: Max Hueber Verlag, 1978, xv, 475 p. ISBN 31-900-1011-0.
- EICHLER, Wolfgang a Karl-Dieter BÜNTING. *Deutsche Grammatik: Form, Leistung und Gebrauch der Gegenwartssprache*. Weinheim: Beltz Athenäum Studienbücher Linguistik, 1996. 6. Auflage. ISBN 3-89547-053-8.
- KOUŘIMSKÁ, Milada, Karel JUNGWIRTH a Štěpán ZAPLETAL. *Praktická mluvnice němčiny*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, 367 p. ISBN 80-042-4880-2.
- Duden: die Gramatik: *unentbehrlich für richtiges Deutsch*. 7., völlig neu erarbeitete und erweiterte Aufl. Mannheim: Dudenverlag, 2005, 1343 p. ISBN 34-110-4047-5.

Internetbronnen

- Algemene Nederlandse Spraakkunst: Voegwoorden van tijd. AFDELING NEDERLANDSE TAAL EN CULTUUR EN AFDELING TAAL EN SPRAAK VAN DE RADBOUD UNIVERSITEIT NIJMEGEN. [online]. 19 februari 2014 [gebr. 2015-01-20]. <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/index.html>

- Germánské jazyky. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 1. 7. 2014 [gebr. 2015-03-16]. http://cs.wikipedia.org/wiki/Germ%C3%A1nsk%C3%A9_jazyky Eigen vertaling
- Nederlands. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 29 mar 15 [gebr. 2015-03-29]. <http://nl.wikipedia.org/wiki/Nederlands>
- Duits. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 26 mar 15 [gebr. 2015-03-29]. <http://nl.wikipedia.org/wiki/Duits>
- Němčina. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 28 feb 15 [gebr. 2015-03-29]. <http://cs.wikipedia.org/wiki/N%C4%9Bm%C4%8Dina> eigen vertaling
- Hoogduits. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 7 feb 14 [gebr. 2015-03-16] <http://nl.wikipedia.org/wiki/Hoogduits>
- http://images.slideplayer.de/1/660237/slides/slide_27.jpg, Die maken/machen Linie
- Zinsbouw: Tijdens of terwyl?. KOEN, Van Kelecom. [online]. Brussel, 2009 [gebr. 2015-01-16]. <http://www.taalblad.be/zinsbouw/tijdens-of-terwyl->
- Terwyl. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 16 dec 14 [gebr. 2015-02-16]. <http://nl.wiktionary.org/wiki/terwyl>
- Taaladvies: Zolang / zo lang. Genootschap Onze Taal [online]. Manifesta Rotterdam, 23 apr 13 [gebr. 2015-02-16]. <https://onzetaal.nl/taaladvies/advies/zolang-zo-lang>

- Während. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 11 jan 15 [gebr. 2015-02-20].
<http://de.wiktionary.org/wiki/w%C3%A4hrend>
- Solange. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 27 aug 14 [gebr. 2015-02-20].
<http://de.wiktionary.org/wiki/solange>
- Taaltelefoon.be: sinds / sedert. [online]. Brussel [cit. 2015-02-23].
<http://www.taaltelefoon.be/sinds-sedert>
- Wanneer / als (+ tegenwoordige of toekomstige tijd): Is het als ik vertrek of wanneer ik vertrek?. NEDERLANDSE TAALUNIE. [online]. 2000 - 2014 [gebr. 2015-02-25]. <http://taaladvies.net/taal/advies/vraag/892/>
- <http://www.mijnwoordenboek.nl/vertaal/NL/DE/wanneer> [2015-03-29]
- <https://onzetaal.nl/taaladvies/advies/nadat-hij-het-doelpunt-maakte-had-gemaakt> [2015-03-29]
- Van zodra / zodra: Is Van zodra ik thuis ben, zal ik bellen correct?. NEDERLANDSE TAALUNIE. [online]. 2000 - 2014 [gebr. 2015-03-05].
http://taaladvies.net/taal/advies/vraag/832/van_zodra_zodra/
- Vóór / voor: Komen er klemtoontekens op voor in U moet het formulier naar ons terugsturen voor 27 februari?. NEDERLANDSE TAALUNIE. [online]. 2000 - 2014 [gebr. 2015-03-05].
http://taaladvies.net/taal/advies/vraag/1217/vr_voor/
- <http://www.mijnwoordenboek.nl/vertaal/NL/DE/voordat> [2015-03-30]
- Eerdat. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 19 mei 13 [gebr. 2015-03-05].
<http://nl.wiktionary.org/wiki/eerdat>

- Voorbeeld uit Eer. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 16 dec 14 [gebr. 2015-03-05].
<http://nl.wiktionary.org/wiki/eer>
- Alvorens. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 21 mei 11 [gebr. 2015-03-05].
<http://nl.wiktionary.org/wiki/alvorens>
- <http://www.dutchgrammar.com/nl/?n=WordOrder.64> [2015-03-07]
- Totdat. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 18 aug 12 [gebr. 2015-03-05].
<http://nl.wiktionary.org/wiki/totdat>
- <http://www.taaltelefoon.be/tot-totdat> [2015-03-07]
- <http://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/nl/nedling/taalgeschiedenis/germaans/> [2015-04-28]
- <http://www.dnhk.org/nl/niederlande/duitse-taal/> [2015-04-28]
- <http://machmit.nl/web/factsheet-duits/> [2015-04-28]
- <http://www.dnhk.org/nl/niederlande/fakten/nederlanders-in-duitsland/> [2015-04-28]
- <http://www.uni-muenster.de/NiederlandeNet/nl-wissen/bildungsforschung/vertiefung/DinNL/Zahlen.html> [2015-04-28]
- <http://www.taaltelefoon.be/gaan-zullen> [2015-04-27]

Bijlagen

Bijlage 1

De samenvatting van de gebruikte tempora bij het gebruik van *als* (NL), *toen*, *als* (DU) en *wenn*:

		Nederlands		Duits			
		Als	Toen	Wenn	Als (wie)		
		Hoofdzin	Bijzin	Hoofdzin	Bijzin	Hoofdzin	Bijzin
1)	Presens	Presens	Presens	4)	Perfectum	Imperf.	Imperfectum
2)	Imperfect.	Imperfect.	Imperfect.	5)	Perfectum	Perfect.	Perfectum
3)	Futurum simplex	Presens	Presens	7)	Imperfect.	Imperfect.	Imperfectum
				1)	Presens	Presens	Imperfectum
				2)	Imperf.	Imperf.	Perfectum
				3)	Futurum simplex	Presens	Imperfectum
				4)	Perfectum		Imperfectum
				6)	Imperfectum		Perfectum
				7)	Imperfectum		Imperfectum

Bijlage 2

De complete samenvatting van alle in deze scriptie beschreven voegwoorden van tijd:

NEDERLANDS	DUITS
GELIJKTIJDIGHEID	
TERWIJL	Während, Indem, Indessen
ZOLANG	Solange
ZODRA	Sobald
ZO GAUW	Sobald
SINDS / SEDERT	Seit(dem)
TOEN / ALS	Als (wie) / Wenn
NU	X Nun, da, jetzt (voorzetels)
WANNEER	Wenn
ZO VAAK	Sooft
VOORTIJDIGHEID	
NADAT	Nachdem
NA	X (Nachdem)
ZODRA	Sobald (Sowie)
TOEN	Als
NU	X (nun, da jetzt)
ALS / WANNEER	Wenn
X	Seit(dem)
X (NAUWELIJKS)	Kaum dass
NATIJDIGHEID	
VOOR(DAT)	Bevor, ehe
EER(DAT)	Bevor, ehe
ALEER / VOORALEER	Bevor, ehe
ALVORENS	Bevor, ehe
TOT / TOTDAT	Bis

Resumé in het Tsjechisch

Nizozemština a němčina jsou jazyky si navzájem gramaticky velmi podobné. Jelikož se aktivně věnuji studiu obou zmíněných jazyků, byla pro mě volba tématu “Použití časových spojek v nizozemském a německém jazyce” celkem jednoduchá. V této práci velmi krátce popisuji rozdělení jazyků do jazykových skupin a jejich historický vývoj. Hlavní část práce je však zaměřena samotnému srovnávání časových spojek v obou jazycích a jejich použití. Časovost se dá v obou jazycích rozdělit na děj současný, předčasný nebo následný. Každá z těchto instancí pak obsahuje množství časových spojek, které daný děj za použití různých slovesných časů (tempora) vyjadřují. Cílem mé práce bylo popsat rozdíly v nizozemských a německých časových spojkách a v jejich použití v praxi. Práce uvádí jak samotné popisy jednotlivých spojek a časů, tak jejich použití na nejrůznějších příkladech. Na konci každé hlavní časové linie se nachází krátké přehledné shrnutí popisovaných spojek, jelikož je to nezbytné vzhledem k množství spojek a časů s nimi spojených. Tato práce by měla posloužit jako takový malý gramatický přehled určitého gramatického jevu. Shrnuje nejzákladnější informace, které ukazuje na příkladech.

Summary

The Dutch and the German language are both languages which are grammatically very similar. The choice of the topic “Usage of conjunctions of time in Dutch and German language” was a very easy decision for me, because I study both languages. In this bachelor thesis I describe very shortly the division of both languages into language groups and their historical development. However, the main part of the thesis is focused on the comparison of the conjunctions of time in both languages and their usage. The temporality in both languages can be divided into anteriority, simultaneity and posteriority. Each of these instances comprises a plurality of conjunctions of time which express the temporality using different tenses (tempora). The purpose of this work was to describe the differences in the Dutch and German temporal conjunctions and their usage in practice. The thesis itself presents a description of the individual conjunctions and tenses and their application to various examples. At the end of each time line there is a short summary of all described conjunctions, because it is necessary to summarize the given information due to the amount of the conjunctions and times connected to them. This thesis should serve as a little grammatical overview of a certain grammatical phenomenon. It summarizes the basic information, which is shown on the examples.

Anotace

Jméno: Markéta Dokoupilová

Název katedry a fakulty: Katedra nederlandistiky FF UP v Olomouci

Název práce: Het gebruik van voegwoorden van tijd in de Nederlandse en Duitse taal

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Křížová, Ph.D.

Počet znaků: 71 086 (text práce, včetně mezer)

Počet stran: 65

Počet příloh: 2

Klíčová slova: Časové spojky, nizozemština, němčina, srovnání, použití časů

Krátká charakteristika: Tématem této bakalářské práce je srovnání použití časových spojek v nizozemském a německém jazyce. V této práci je zpočátku krátce popsán historický vývoj obou jazyků a jejich rozdělení do jazykových skupin.

Hlavní část práce je pak věnována samotnému srovnávání časových spojek u obou zmíněných jazyků. Spojky jsou rozděleny podle děje současného, předčasného a následného. Každá kapitola obsahuje výčet hlavních časových spojek a jejich popis. Součástí tohoto popisu jsou pak také příklady, na kterých je použití konkrétní časové spojky znázorněno. Cílem této práce je zjistit, zda je v použití časových spojek v nizozemském a německém jazyce rozdíl, či ne. Pokud ano, pak jej také popsat.